

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ

БИРИККЕН УЛУТТАР УЮМУ

**UN
Volunteers**

unicef

UNHCR

IOM - OIM

WHO

UNODC

UNAIDS

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ
БИРИККЕН УЛУТТАР УЮМУ**

Бишкек, 2003, ж.

с60

ЖАҢЫ КЫЛЫМ, ЖАҢЫ МЕЙКИДИКТЕР

2000-жылы сентябрда болуп өткөн Миңжылдык Саммитинде Бириккен Улуттар Уюмуна мүчө-өлкөлөр Миңжылдык Өнүктүрүү Максаттарына (ЦРТ) жетишүүгө көмөктөшө тургандыктарын ырасташты. БУУнун Генералдык катчысы Кофи Аннан жаңы кылымда адамдардын турмушуна ачык-айкын жана барандуу таасир көрсөтүү үчүн Миңжылдык Саммитинен жана анын Декларациясынан Бириккен Улуттар Уюмун кайра түзүү мүмкүнчүлүгү катары пайдаланып калды.

БУУнун Генералдык катчысы билдиргендей: «БУУнун мүчө-өлкөлөрү Миңжылдык Декларациясын негиз кылып, жаңы кылым боюнча бирдей көз карашта болгондугун көрсөткөн Миңжылдык Өнүктүрүүнүн сегиз Максаты өлкөлөрдү жакырчылыкка, сабатсыздыкка, ачкачылыкка, билим берүүнүнүн жетишсиздигине, гендерлик теңсиздикке, балдардын жана энелердин өлүмүнө, ошондой эле, айлана-чөйрөнүн начарлашына каршы күрөштө өз күч-аракеттерин бириктирүүгө чакырган». Миңжылдык Декларациясына кол койгон 191 мамлекеттин ичинде Кыргыз Республикасы да бар, ал өз саясатында элинин чыгармачыл жигерин бошотууга багытталган реформаларды жасоого милдеттенди.

Адамзаттын алдында турган маселелерди чечүү үчүн Бириккен Улуттар Уюму ЦРТга жетишүүгө багытталган глобалдуу иш-аракеттерде маанилүү роль ойноп жатат. Бул иш боюнча аны менен БУУнун системасында белгилүү болуп калган 30дан ашык уюмдар кызматташууда. Күн өткөн сайын БУУ жана анын уюмдары адам укугун сыйлоого, айлана-өйрөнү коргоого, оору-сыркоолорго каршы күрөшүү, өлкөлөрдүн өнүгүшүнө күч берүү жана кедейликти кыскартууга багытталган жакшы иштерди жасашууда. БУУнун агентстволору аба жана деңиз аркылуу жүк ташуунун натыйжалуу стандарттарын белгилеп, телебайланыштарды жана чек аралык кызматташтыкты өнүктүрүп, интеллектуалдык менчикке болгон укукту камсыз кылуунун үстүндө иш жүргүзүп жана керектөөчүлөрдүн укуктарын коргоону күчөтүүдө.

Бириккен Улуттар Уюму баңги заттарын мыйзамсыз ташып-сатууга жана терроризмге каршы эл аралык иш-аракеттерге жетекчилик кылат. Бүткүл дүйнө боюнча Бириккен Улуттар Уюму жана анын агентстволору качкындарга жардам берип, аймактарды минадан тазалоо боюнча программаларды иштеп чыгып, училүүчү суунун сапатын жакшыртууга көмөк көрсөтүп, тамак-аш азыктарын өндүрүүнү кеңейтип, өнүгүп келе жаткан өлкөлөргө кредит берип жана финансылык рыноктун туруктуу болушуна жардамдашууда.

БУУ жана анын агентстволору, анын ичинде Бүткүл дүйнөлүк банк жана Бириккен Улуттар Уюмунун Өнүктүрүү Программасы, өз өнөктөрүнө глобалдуу билимге жетишүү мүмкүнчүлүгүн берүү менен, жарды өлкөлөргө жылына 30 миллиард АКШ долларынан ашык суммага жардам

көрсөтүп, ал каражаттарга өтө муктаж болгондорго жетишин камсыз кылып, жарды өлкөлөрдүн өнүгүшүнө көмөк көрсөтүүчү негизги механизм болуп саналат.

Бириккен Улуттар Уюмунун Балдар фондунун (ЮНИСЕФ) жана Дүйнөлүк Саламаттыкты сактоо Уюмунун (ВОЗ) биргелешкен программасы боюнча бүткүл дүйнөнүн балдарынын 80% пайызы өтө коркунучтуу алты ооруга каршы эмделген, мындан жылына 2 миллиондон ашык баланын өмүрү сакталып калууда. ВОЗ тарабынан багытталган чараларын ишке ашырылып жаткан учурда чечек оорусу бүткүл дүйнө боюнча жокко чыгарылган. ВОЗдун дагы бир кампаниясы Американын эки континентинде полиомиелит маселесин жоюп, ал 2005-жылга карата бул илдетти глобалдуу деңгээлде жок кылууну пландаштырууда.

БУУнун дүйнөнүн өлкөлөрүнө кайрылып, согуштун жана табигый кырсыктардын курмандыктарына шашылыш түрдө жардам көрсөтүү үчүн жылына 1 миллиард АКШ долларынан ашык суммада каражат топтойт. БУУнун агентстволору бүткүл дүйнө боюнча 25 миллиондон ашык качкындарга жана аргасыз өз жерин таштап кеткендерге жардам берет жана аларды коргойт.

БУУ Кыргыз Республикасына 1992-жылы, өлкө жаңыдан көз карандысыздыкка ээ болгондо, келген. Ошол жылдардын ичинде ал кыйла күч алып, азыркы учурда БУУнун ар кандай программалары жана агентстволору тарабынан улуттук деңгээлде, ошондой эле, жергиликтүү жамааттардын деңгээлинде бир катар кеңири иш-чаралар өткөрүлүүдө.

Бүгүнкү күндө Кыргыз Республикасында туруктуу расмий миссияларга (өкүлчүлүктөргө) ээ болгон БУУнун төмөнкү уюмдарды камтыйт: ПРООН - Бириккен Улуттар Уюмунун Өнүктүрүү Программасы, ЮНИСЕФ - Бириккен Улуттар Уюмунун Балдар фондусу, ЮНФПА - Бириккен Улуттар Уюмунун калк фондусу, БУУнун УВКБсы - Бириккен Улуттар Уюму качкындардын иши боюнча Башкы комиссарынын башкармалыгы жана ВОЗ - Дүйнөлүк Саламаттыкты сактоо Уюму. ПВ ООН (Бириккен Улуттар Уюмунун волонтерлер программасы) бүткүл өлкөнүн аймагында ПРООНду өнүктүрүү боюнча демилгечилер менен тыгыз кызматташууда. Дүйнөлүк банк менен Эл аралык Валюталык Фондунун да Кыргыз Республикасында өздөрүнүн расмий миссиялары (өкүлчүлүктөрү) бар.

Миграция маселелери боюнча эл аралык уюм БУУнун системасынын мүчөсү болбосо да, анын Кыргыз Республикасындагы миссиясы БУУнун Кыргызстандагы мекемелеринин тобунун бир бөлүгү катары эсептелет жана биргелешкен иштерге катышып жатат.

Ташкенттеги Бириккен Улуттар Уюмунун баңги заттары жана кылмыштуулук боюнча Башкармалыгынын (УНП ООН), Алматыдагы БУУнун билим берүү, илим жана маданият маселеси боюнча Уюму (ЮНЕСКО) жана БУУнун ВИЧ/СПИД боюнча Программасы, ошондой эле, Москвадагы Эл аралык Эмгек Уюму (МОТ) Кыргызстандын аймагында ведомстволор аралык иш-чараларды уюштуруп жана ага катышып жатат.

Бардык башка агентстволор өлкөдөгү өз ишин БУУнун Туруктуу Координаторунун жетекчилиги алдында тийиштүү штаб-квартиралардан жүргүзүп жатат.

2002-жылдын октябрында БУУнун Генералдык катчысы Кофи Аннан мырза өзүнүн Бишкекке биринчи жолку сапарында Кыргыз Республикасынын Президенти Аскар Акаев менен бирге БУУнун Үйүн расмий ачуу аземине катышты. БУУнун агентстволорунун (ПРООН, ЮНФПА, УВКБ ООН, ЮНИСЕФ) жана БУУнун волонтерлер программасы)

бир имаратка жайгашуусу аларды БУУнун бир үй-бүлө мүчөлөрүндөй кабыл алуу көз карашынан алганда, кыйла натыйжалуу кадам болду. Мындан сырткары, БУУнун бир имараттын ичине жайгашканы биргелешкен иш жана тыштагы кызмат күрсөтүүлөрдү чогуу пайдалануу тейлөө кызматына жабдууларга, коммуналдык кызматтарга жана башкаларга сарпталган чыгымдарды кыйла азайтууга алып келди.

2003-жылы БУУнун агентстволору мекемелер тараптан өнүктүрүү боюнча жардамдын негиздерин даярдоону баштады, ал 2005-жылдан 2010-жылга чейин БУУнун Кыргыз Республикасындагы бүткүл ишмердүүлүктүн негизи болот. Андан тышкары, ПРООН, ЮНИСЕФ жана ЮНФПА 2000-жылдан баштап эле, макулдашылаган программалардын циклдери ылайык чогуу иштеп жатышат.

ВИЧ/СПИДдин алдын алуу боюнча биргелешкен программа Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан 2002-жылдын апрелинде жактырылып, июнь айында ишке ашырыла баштаган. БУУнун СПИД боюнча тематикалык тобу бул демилгени жүзөгө ашырууда маанилүү роль ойноду. ПРООН Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн ВИЧтин таркашына каршы күрөшүү боюнча планын колдоп, оптималдуу кошумча пландарды жана БУУнун ресурстарын пайдаланууну сунуш кылат. БУУнун агентстволорунун башчылары, Кыргызстанда ВИЧ/СПИДдин алдын алуу ишмердүүлүккө катышкан бардык агентстволордун өкүлдөрү менен тынымсыз жолугушуп, БУУнун ВИЧ/СПИД боюнча тематикалык топторуна жетекчилик кылат. Ошол эле багыттарда УВКБ ООН жана ЮНФПА качкындар арасында ВИЧ/СПИДке тиешелүү маселелерди түшүндүрүү боюнча биргелешкен билим берүү долбоорлорунун (проектисинин) үстүндөгү ишти улантат.

Башка чөйрөлөрдө УВКБ ООН менен ПРООН улуттук жана эл аралык өнөктөштөр менен кызматташып, «Юридикалык клиника» ӨЗУсун колдоону улантып, ошону менен бирге, өз көңүлүн жалгыз бой энелерди, көп балалуу үйбүлөлөрдү жана улгайган курактагы адамдарды өзүнө камтыган калктын кыйла алсыз көбүл бурула турган топторуна бурушат. 2002-жылы 720 качкынга жана баш калкалай турган жай издеп жүргөн адамдарга юридикалык консультациялар берилген, миңден ашык документтер юридикалык экспертизадан өткөн жана же сотко жөнөтүлгөн.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн өлкөнүн жазгы селден жапа чеккен Түштүк региондорунун калкына жардам көрсөтүү чакырыгына жооп иретинде БУУнун гуманитардык жардамды координациялоо боюнча Башкармасы (УКГП ООН), БУУнун Балдар фондусу (ЮНИСЕФ) жана ПРООН биргелешкен күч-аракеттердин жабыр тарткан үй-бүлөлөргө, анын ичинен балдарга да, жууркан-төшөк жана башка буюмдарды бөлүп беришкен. УКГП ООН, ошондой эле, региондун өзгөчө оор кырдаалга даярдыгына баа берген.

БУУ системасынын жагымдуу образын кеңири көрсөтүү жана улуттук кеңшти сактоого салым кошуу максатында Кыргызстандагы БУУнун агентстволорунун башчылары Алматыдагы ЮНЕСКОнун Региондук өкүлчүлүгү менен бирдикте тарыхый эстеликти - мындан 1500 жыл мурда курулган байыркы Несториан Чиркөөсүн коргоо боюнча ишке колдоо көрсөткөн.

Кыргызстандагы БУУнун «үй-бүлөсү» (мекемелери) өз ара түшүнүшүүнүн жана кызматташуунун жогорку деңгээли менен сыймыктанып, ушундай сонун өлкөгө анын алдында турган ар кандай маселелерди чечүү ишине жардам берүүгө даяр.

Ежи Скуратович
БУУнун Кыргызстандагы туруктуу координатору

БИРИККЕН УЛУТТАР УЮМУНУН ӨНҮКТҮРҮҮ ПРОГРАММАСЫ (ПРООН)

ЖАКЫРЧЫЛЫККА КАРШЫ КҮРӨШҮҮГӨ БАГЫТТАЛГАН КЫЗМАТТАШТЫК

Бириккен Улуттар Уюмунун Өнүктүрүү Программасы (ПРООН) БУУнун глобалдуу өнүктүрүү тармагы болуп саналат. Ал БУУнун Генералдык Ассамблеясы тарабынан 1965-жылы уюшулган. Ошондон бери ПРООН өнүгүп келе жаткан өлкөлөр же өткөөл экономикалык абалдагы өлкөлөр менен кызматташкан негизги өнөктөрдүн бири болуп калды. Ал жакшы жашоо үчүн адамдарга жардам көрсөтүү максатында өлкөлөргө билим, тажрыйба жана ресурстарын берип, өзгөртүүгө көмөктөшөт.

ПРООНдун миссиялары (өкүлчүлүктөрү) өнүгүү жолунда турган глобалдуу жана улуттук маселелерди чечүү жана тоскоолдуктарга карата чечимдерди табуу багытында иш жүргүзү менен, 166 өлкөдө иштейт. Өздөрүнүн жөндөмүн жана мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүргөндүгүнө жараша ал өлкөлөр ПРООНдун бир катар өнөктөрү менен иштей башташат. ПРООНдун туруктуу өкүлү көпчүлүк учурда БУУнун Генералдык катчысы тарабынан тигил же бул өлкөдө БУУнун агентстволорунун ишин координациялоо ыйгарым укугуна ээ болгон. ПРООН ушундай координация аркылуу БУУнун ресурстарын жана эл аралык жардамды кыйла натыйжалуу пайдаланууга боло тургандыгына ынанууга аракеттенет.

Акыркы жылдардын ичинде ПРООН эл-аралык кызматташтыкты күчөтүү (өркүндөтүү) жана Миңжылдык Өнүктүрүү Максаттарына (ЦРТ) жетишүү прогрессин колдоо үчүн ага зарыл болгон ресурстарды башкарууда кыйла жетишкендиктерге ээ болду.

Жалпысынан ПРООН өнүгүп келе жаткан өлкөлөргө төмөнкү маселелерди чечүүгө көмөктөшүүгө топтогон:

- Кедейликти кыскартуу;
- Демократиялык башкаруу;
- Кризистин алдын алуу жана анын залалдарын жоюу;
- Энергетика жана айлана - чөйрө;
- Өнүгүү үчүн маалымат-байланыш технологиялары (ИКТР).

ПРООН КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА

ПРООНдун ушул алты корпоративдик (бири-бири менен байланышкан) артыкчылыктары Кыргызстандагы ПРООНдун ишмерүүлүгүндө жакшы чагылдырылган. 1992-жылы 17-сентябрда Кыргыз Республикасынын өкмөтү менен ПРООН тарабынан Стандарттык Базалык Макулдашууга (СБС) кол коюлгандан кийин, 1993-жылдын мартында Бишкекте ПРООНдун өкүлчүлүгү ачылган. Өз ишинде ПРООН өлкөнү өнүктүрүүнүн ыкмаларын жана мүмкүнчүлүктөрүн колдоо аркылуу кыйла зор маселелерди чечип жатат. Өлкөдөгү кызматташтыктын жогорку деңгээли программаны ийгиликтүү жүзөгө ашыруунун негизи болуп саналат.

Өлкөнү өнүктүрүүнүн биринчи Программасы (1993-1996-жж.) жардамды көзөмөлдөөгө жана координациялоого, менеджментти өнүктүрүүгө жана демократташтырууга топтолгон. Андан кийин 1997-жылдан 2000-жылга чейин жана 2000-жылдан 2004-жылга чейинки мезгилге алгачкы кызматташтыктын Негиздери боюнча программалары (ОПС) улантылган.

Ушул негиздери боюнча ПРООНдун Кыргызстандагы өкүлчүлүгү кызматкерлердин ишин өлчөө жана ага баа берүүнүн натыйжалуу системасы аркылуу башкаруу программасын өнүктүрүүгө жана жакшыртууга багытталган өз ишин өзгөртүү процессинен өттү. Негизги проектилер борбордук, жергиликтүү жана социалдык башкаруу боюнча үч программанын бөлүктөрү катары кирген, ал эми таасир көрсөтүү деңгээли төмөн болгон, мааниси азыраак долбоорлор жабылган. Мындай бириктирүүнүн башкы максаты кызматташтыктагы макулдашылган артыкчылыкка жана көзгө көрүнөрлүк конкреттүү натыйжаларга жетишүү болуп саналган.

2003-жылы ПРООН Кыргызстанда төмөнкүдөй беш программадан турган жаңы негиздерин баштады: 1) Жакырчылыкты кыскартуу программасы, 2) Жергиликтүү өз алдынча башкаруу боюнча программа, 3) Алдын ала өнүктүрүү боюнча программа, 4) «Мамлекеттик башкаруу» программасы жана 5) Кыргыз Республикасында ВИЧ/СПИД боюнча биргелешкен кеңейтилген программа.

Ошол эле жылы 2003-2004-жылдарга карай Кыргызстанда гендерлик багыттарды киргизүү боюнча ПРООНдун Стратегиясына кол коюлган. Стратегия аялдар менен эркектердин турмушуна жакшы таасир тийгизүүнү камсыз кылуу жана бардык деңгээлдерде өнүгүү процессинде орун алган гендерлик теңсиздикти жоюу, анын ичинде гендерлик мыйзамдарды иштеп чыгуу, ММКда, билим берүү программаларында гендерлик маселелерди компетенттүү чагылдырууга көмөктөшүү үчүн ПРООНдун бардык программаларына гендерлик өлчөмдөрдү кошууга багытталган.

Ошондой эле, 2003-жылы ПРООН 2003-2005-жылдарга карай Борбордук Азия үчүн Стратегияны киргизүүгө демилгечи болгон. Ал

региондук келечектин көз карашынан алганда реформалардын жана кызматташтыктын жолунда турган тоскоолдуктарды жоюу аркылуу тынчтык жана туруктуулук үчүн бекем негиз түзүүдө региондун өкмөттөрү менен коомчулугун кубаттоого багытталган. Атап айтканда, Борбордук Азия үчүн ПРООНдун стратегиясы улуттук деңгээлде өзүнүн туруктуу иш-чаралардын тажрыйбасын пайдалануу менен, төмөнкүдөй тематикалык багыттар боюнча программаларды колдоону колдойт: экономикалык реформа жана жакырчылыкты кыскартуу, ошондой эле, демократиялык башкаруу жана айлана-чөйрөнү көзөмөлдөө, мында экономикалык реформа жана демократиялык башкаруу багыты Бишкекке жайгашат, себеби бул жерде ПРООНдун туруктуу улуттук программаларындагы жетишкендиктер бир жерге топтолгон, ал эми алынган тажрыйба региондун башка өлкөнүн берилип турат.

Глобалдык экологиялык фондунун (ГЭФ) чегиндеги ПРООНдун проектилери биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо жана климаттын глобалдуу өзгөрүшүнүн залалдарын жеңилдетүү боюнча өлкөнүн күч-аракетин колдоого багытталган чакан гранттардын программасынан турат. Программа жергиликтүү калктын жана ӨЭУлардын экологиялык маселелерди чечүү мүмкүнчүлүгүн кеңейтүүгө көмөктөшөт.

КЕДЕЙЛИКТИ КЫСКАРТУУ БОЮНЧА ПРОГРАММА

Программанын максаты кедейликти кыскартуунун Улуттук Стратегиясында (НССБ) жана миңжылдык үнүктүрүү Максаттарында (ЦРТ) баяндалган үлкүнү үнүктүрүү таламдарына ылайык Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн, жарандык коомдун жана кедейликти жоюу жагындагы башка уюмдардын ишин толуктоо болуп саналат.

Саясий деңгээлде Программанын иши социалдык мобилизациялоо, микрофинансылоо жана ишкердикти үнүктүрүү жагында НССБны ийгиликтүү

жүзөгө ашыруу үчүн жагымдуу мыйзамдарды жана саясий системаны иштеп чыгууда жардам көрсөтүүгө багытталган.

Социалдык мобилизациялоо жагында ПРООНдун тажрыйбасын жайылтуу үчүн, ошондой эле социалдык мобилизациялоону ПРООНдун иши аяктагандан кийин кедейликти азайтуунун натыйжалуу каражаты катары пайдалануу үчүн Программа кээ бир ӨЗУларга жана өкмөттүк мекемелерге билим жана тажрыйба берип, ошондой эле бул чөйрөдө кыйла тыгыз өнөктөштүктү түзүүгө катышат.

Кедейликти жоюу Программасынын негизги багыттарынын бири болуп өзара жардамдашуу топторуна тартылган калктын кедей катмарынын финансы-кредиттик мекемелер берип жаткан микрокредиттерге ээ болушун камсыз кылуу саналат. Микрофинансылоону өнүктүрүү жагында ПРООНдун стратегиясы катары Программа өз күч-аракетин айыл жеринде финансылык кызматтарды көрсөтүү сунуштары жагындагы кыйла атаандаштыкка дем берүү жана узак мезгил бою жергиликтүү микрофинансылык индустриянын туруктуулугун камсыз кылуу зарылчылыгына топтойт. Демек, ресурстар негизги финансылык институттар менен тыгыз кызматташуу аркылуу жергиликтүү микрофинансылык индустриянын потенциалын аныктоого жана курууга багытталат.

Айылдык райондордо азыр эң төмөнкү жашоо минимумун камсыз кылууга гана иштеп жаткан микроишканалардын маселесин чечүү үчүн Программа «Райффайзен Кыргызстанда» кооперативдерди өнүктүрүү Фонду менен кызматташып, өз мүчөлөрү үчүн товарларды сатып алууну, өндүрүүнү жана сатып өткөрүүнү камсыз кылууга тийиш болгон кооперативдерди өнүктүрүүгө көмөктөшөт, ошондой эле Программа кардарлардын талаптарына ылайык тренингдер, көмөкчү кызматтар, ошондой эле маалыматтык жана консультациялык кызматтар аркылуу ишкерлерди жана чакан бизнес ишканаларын колдой турган «бизнес-инкубаторлорду» өнүктүрүүгө көмөк көрсөтөт.

ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ БОЮНЧА ПРОГРАММА

Бул программа Өнүктүрүүнүн комплекстүү негиздеринде жана кедейликти кыскартуу боюнча Улуттук стратегияда белгиленген улуттук өнүктүрүү максаттарына ылайык жергиликтүү деңгээлде компетенттүү башкаруу мекемелерин (түзүлүштөрүн) түзүү боюнча Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн ишин колдоого алат. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу боюнча ПРООНдун жүзөгө ашырылып жаткан программасынын саясатына кийлигишүүнүн негизги жетишкендиктеринин бири "2010-жылга карата Кыргыз Республикасында борбордоштурууну жоюу жана жергиликтүү өз алдынча башкарууну өнүктүрүү боюнча Улуттук стратегияны" кабыл алуу болду, ал

Президент тарабынан 2002-жылы жактырылган болучу. Жакында эле Президент "Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун финансылык жана экономикалык негиздери жөнүндө" Кыргыз Республикасынын мыйзамына кол койду. ПРООН көрсөтүп жаткан жардам ушул мыйзамды кабыл алууга өз салымын кошту, ал Кыргыз Республикасында жергиликтүү өз алдынча башкаруунун финансылык жана экономикалык ишинин укуктук негиздерин жакшыртуу жолундагы дагы бир кадам болуп калды.

ПРООН натыйжалуу, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун үлгүлөрү жөнүндө тажрыйба жана маалыматтарды берет. Институттарды (мекемелерди) жана жөндөмдүүлүктөрдү түзүүнүн бөлүгү жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өнүктүрүүнү интерактивдүү пландаштыруу, экономикалык өз алдынча башкарууну өнүктүрүү, жамааты мобилизациялоо, бухгалтердик эсеп, менеджмент жана жетекчиликтин, өзгөчө, аялдарга арналган ыкмаларын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишинде гендерлик факторлорду эсепке алуу, коммуналдык менчикти башкаруу жана башка ушулар сыяктуу маселелер боюнча маанилүү окутууну камтыйт.

Айылдык администрацияларды жана райондорду өнүктүрүүнүн ар жылдык планы иштелип чыгат, ал эми жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары айрым проектилерди ишке ашырууга чакан гранттарды алышат жана аларды Кыргыз Республикасынын өкмөтү жана башка донорлук уюмдар берген ресурстарды андан ары мобилизациялоо үчүн мисал катары пайдаланышат.

АЛДЫН АЛА ӨНҮКТҮРҮҮ БОЮНЧА ПРОГРАММА

Алдын ала өнүктүрүү боюнча программа социалдык шайкештикке, толеранттуулукка, тынчтык жана адамдын коопсуздугуна жетишүүгө багытталган улутту өнүктүрүү процессинин терс натыйжаларын алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын

өкмөтүнүн иш-чараларын колдоо үчүн иштелип чыккан. Бул Программа жамааттык деңгээлде, ошондой эле, карама-каршылыктардын алдын алуу жана аларды конструктивдүү негизде чечүү максатында жергиликтүү жана улуттук масштабда чечимдерди кабыл алган адамдардын деңгээлиндеги иш-чараларды чагылдырат.

Эртелеп эскертүү жөнүндө отчеттор абалдын оорчулугун табуунун башкы каражаты катары колдонулат. Мына ушундай отчетторго негизделген мүчүлүштүктөрдү талдоосунун жетишсиздиги же, айталы, электр энергиясын жана негизги медициналык кызматтардын кемчилдиги менен шартталган ресурстарга ээ болуу менен байланышкан потенциалдуу жаңжалдардын орун алгандыгын көрсөттү. Потенциалдуу карама-каршылыктарды чечүүгө багытталган шашылыш түрдөгү гранттар берилет. Жамааттарды өнүктүрүү проектилерин колдоо менен, чакан гранттардын программасы калктын колунда бар суу менен жабдуу же канализация, соруканаларды кайра куруу, ошондой эле, маалымат-билим берүү ишмердүүлүгү сыяктуу инфраструктураларга жалпы жеткиликтүүлүктү өнүктүрүү үчүн биргелешип чыгымдардын ордун топтоо негизинде каражаттарды бөлүп берет.

«МӨКӨТТӨК БАШКАРУУ» ПРОГРАММАСЫ

Бул программа улуттук өкмөттүн натыйжалуу жана ачык системасын орнотууда өлкөнү колдоо максатын көздөйт. ПРООНдун жетекчилиги менен бир нече министрликтерде жүргүзүлгөн баяндамаларды эске алуу менен, Кыргыз Республикасынын өкмөтү өз министрликтери менен ведомстволорунун борбордук башкармаларында функционалдык баяндамаларды аяктоо максатында ПРООНдун үлгүсүн пайдаланууну чечти. Ошону менен катар, 2000-жылдан баштап ПРООН министрликтердин саясатына, стратегиясына жана ишине гендерликке багытты киргизүү боюнча иш-чараларды ийгиликтүү жүргүзүп жатат.

ПРООН Кыргыз Республикасынын парламентине өзүнүн процесстерин коомчулукка ачып көрсөтүүгө жардам берип жана өз ишмердүүлүгүн жана курамын реформалоого кеңеш берген. ПРООН иштөө процессиндеги дурус өзгөрүүлөр сакталып жаткандыгына ынандыруу жана келечектүү бир палаталуу парламент үчүн алгылыктуу ички структуралардын жана жол-жоболордун планын түзүүгө, ошондой эле, өзүнүн көзөмөлдүк функцияларын, өзгөчө, мамлекеттик бюджетке карата функцияларын натыйжалуу аткаруу механизмин ишке киргизүүгө жардам берүү үчүн Кыргыз Республикасынын парламенти менен тыгыз иштеп жатат. Андан тышкары, 2005-жылы боло турган парламенттик шайлоонун алдында ПРООН чечимдерди кабыл алуу деңгээлинде гендерлик баланскка жетишүү максатында лидерлик сапаттарды

өнүктүрүү, шайлоо алындагы саясий кампанияларды өткөрүү, социалдык өнөктөштүк боюнча интенсивдүү окутуучу бир катар семинарларды өткөрүү аркылуу шайлоого катышуу үчүн лидер-аялдардын дараметин өнүктүрүүнү колдоп жатат.

1999-жылдан баштап ПРООН коомчулук үчүн ачык маалыматтык жана натыйжалуу маалыматтык башкарууга карата ИКТРды колдонууда, ошондой эле, ИКТнын улуттук стратегиясын өнүктүрүүдө жана маалымдар болгон коомго ушул коомду интеграциялоо боюнча аракеттенүү пландарын колдонууда Кыргыз Республикасынын өкмөтүн жана парламентти колдоп жатат. ИКТнын кеңешинин жакында болгон жолугушуусунда ИКТР боюнча аракеттенүү программасын түзүүгө Кыргыз Республикасына жардам бергендиги үчүн Президент ПРБУУнун өлкөдөгү туруктуу өкүлүнө ыраазычылык билдирди.

ВИЧ/СПИДДИН АЛДЫН АЛУУ БОЮНЧА ПРООНДУН ИШИ

1996-жылдан баштап, Кыргыз Республикасында Бириккен Улуттар Уюмунун Өнүктүрүү Программасы өнүгүү максатына жетишүү үчүн ВИЧ/СПИД проблемасын чечүүнү талап кылган маанилүү маселелердин бири катары аныктайт. ВИЧ саламаттыкты сактоо секторунун гана маселеси эмес экендигинин эске алуу менен, Кыргыз Республикасындагы ПРООН өз жардамын ВИЧ/СПИД маселесин чечүүдө көп сектордук багытты иштеп чыгууга топтоп, бул процесске ар кандай министрликтер менен ведомстволорду, ошондой эле, граждандык коомдорду тартып, ВИЧтин алдын алуу мүмкүнчүлүгүн кароо жана аны иш пландарына жана ишмердүүлүгүнө киргизүү максатында тартып жатат.

Ушул иштин натыйжасында өлкөдө Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн астында Республикалык Көп секторлуу координациялык (багыттоочу) комитет түзүлгөн. Ага өкмөттүн, өкмөттүк эмес сектордун жана эл аралык уюмдардын өкүлдөрү кирет, вице-премьер-министр анын төрагасы болуп саналат.

ПРООН денесин санкан адамдар, бангилер, гомосексуалисттер, камактагылар, мигранттар жана качкындар, ошондой эле, жаштар сыяктуу калктын көңүл бурула турган топторунун өкүлдөрү менен эң жакшы өнөктөштүк кызматташтыкты түзүшкөн. Өзүнүн пилоттук проектилери аркылуу ВИЧтин алдын алуу боюнча өзү сыяктуулардын окутуу ыкмасын пайдалануу менен, ПРООН ал топторго жардам көрсөтүп келүүдө. ПРБУУнун өлкөдөгү ушундай көңүл бурула турган топтор менен байланышы БУУнун БУУнун агентстволору жана эл аралык уюмдар (БУУнун БУУнун ВИЧ/СПИД боюнча программасы, ЮНЕСКО, ЮНФПА, УНП ООН, ВОЗ, СОРОС-Кыргызстан фонду, Британия Кеңеши ж.б. уюмдар) менен чыгымдарды бирге сарп кылуунун негизинде биргелешкен кызматташууга катышууга демилге көтөрүүгө жардам берди.

БУУнун ВОЛОНТЕРЛОР ПРОГРАММАСЫ (ПВ ООН)

UN
Volunteers

Бириккен Улуттар Уюмунун Волонтерлор программасы (ПВ ООН) 1970-жылы БУУнун Генералдык Ассамблеясынын токтому менен өнүктүрүү боюнча кызматташтыкка көмөктөшүү максатында негизделген. Программа БУУ тарабынан башкарылып, өз ишин башка өлкөлөрдөгү өкүлчүлүктөрү аркылуу аларга өз волонтерлорун жөнөтүү максатында жүргүзөт, ошондой эле, бүткүл дүйнө боюнча волонтерлордун акысыз жана ыктыярдуу иштөө идеясын алга илгерилетүүгө көмөктөшөт. Өзү негизделген учурдан тартып бул көп кырдуу уникалдуу Программа жогорку максатты көздөгөн бүткүл дүйнө боюнча 20 000ден ашык адамдарды кызматка тарткан.

Өнүктүрүү боюнча жардам берүү менен, БУУнун Волонтерлор программасы демилгелүү жергиликтүү жамааттар менен кызматташуунун маанилүү экендигин баса белгилейт. БУУнун волонтерлору өздөрү кызмат кылган жамааттардын жашоо турмушуна жана иш-аракетине жигердүү катышып, адамдар менен түздөн-түз эриш-аркак иштешет. БУУнун волонтерлору коомду демократташтырууну жана тынчтык орнотууну, ошондой эле, гуманитардык жардам көрсөтүү процессин колдойт. БУУнун волонтерлорунун максаты жалпы эле волонтерлордун акысыз жана ыктыярдуу ишин өнүктүрүүгө көмөктөшүүнү өзүнө камтыйт.

Жыл сайын бүткүл дүйнө боюнча 4500дөн ашык волонтердук тапшырмалар аткарылат. Волонтерлордун жамаатына дүйнөнүн 150 өлкөсүндө иштеп жаткан 140 улут өкүлдөрү кирет. БУУнун волонтерлор программасы мансапка жетишүү мүмкүнчүлүгүн көздөбөйт, анткени БУУнун волонтерлорунун негизги жүйөөсү акысыз жана ыктыярдуу иштөө түрүндөгү кызмат кылууга арналган. Кесиптик тажрыйбанын болушу ушул кызматты өтөө үчүн керектүү шарты болуп саналат.

Волонтерлорду тандоодогу жана багыттоодогу универсалдуулук программанын айырмалоочу мүнөздөмүсү болуп саналат. Бардык волонтерлордун 38 пайызы Африка өлкөлөрүндө, 32 пайызы – Азия жана Тынч океан өлкөлөрүндө, 13 пайызы Европа жана КМШ өлкөлөрүндө, ал эми калгандары Латын Америкасынын, Кариб бассейнинин өлкөлөрүндө жана Араб мамлекеттеринде кызмат кылышат. Азыркы учурда бардык волонтерлордун 70 пайызы өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн өкүлдөрүнөн болуп саналат, ал эми калган 30 пайызы өнөр жайы өнүккөн өлкөдөн келишет. Ошентип, БУУнун Волонтерлор программасы "Түштүк-Түштүк" кызматташтык программасынын жигердүү жактоочуларынан болуп саналат. БУУнун Волонтерлор программасы жеке жана мамлекеттик секторду өнүктүрүү боюнча өздөрүнүн консультациялык (кеңеш берүү) кызматын көрсөтүү жана чет өлкөлөрдө иштөгөн адамдарга жардам берүү, алар келген өлкөлөргө кыска мөөнөттүү негизде колдоо көрсөтүүгө багытталган демилгелүү проекттерди жүзөгө ашырышат.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ БУУнун ВОЛОНТЕРЛОР ПРОГРАММАСЫ

Кыргыз Республикасындагы БУУнун Волонтерлор программасы өз ишин 1996-жылы Ош шаарында "кедейликти жеңилдетүү жана жамааттардын ага катышуусу боюнча проект" деп аталган пилоттук проект менен баштаган. Ошондон бери программа сан жагынан, ошондой эле, Кыргыз Республикасына жамааттарда иштөө максатында келген квалификациялуу адистердин кызмат көрсөтүү масштабы жагынан да кыйла өстү.

Азыркы учурда Кыргыз Республикасында БУУнун элүүгө жакын волонтерлору иштеп жатат. Алардын ичинен сегиз киши бул жакка Азия, Европа жана Африка өлкөлөрүнөн келген БУУнун Эл аралык Волонтерлору болуп саналат. Калган волонтерлор БУУнун Эл аралык Волонтерлору менен бир топто иштеген БУУнун Улуттук Волонтерлору болуп саналат. Мындай аралаш топтордун иштөө ыкмасы регионго башка мамлекеттерден келген волонтерлордун ишинин кыйла катуу түрүнө салыштырганда ар тараптан иш жүргүзүү үчүн кайталангыс мүмкүнчүлүк түзөт. Мындай ыкма топтун көп улуттуу болушуна алып келет жана эл аралык тилектештикке жана волонтерлор арасында кызматташтыкка көмөк көрсөтөт, бул аларга өз кесиптештеринин маданияты жана каада-салты жөнүндө көбүрөөк билүүгө мүмкүнчүлүк түзөт, муну менен волонтерлордун акысыз жана ыктыярдуу ишинин идеясын алга илгерилетүүгө жана жетишилген натыйжалардын туруктуулугун камсыз кылууга шарт түзөт.

БУУнун дээрлик бардык волонтерлору жергиликтүү өз алдынча башкаруу боюнча программада жана Кедейликти кыскартуу боюнча программада иштешет, алар ПРООН жана БУУнун волонтерлор программасы тарабынан каржыланат. Алар республиканын бардык жети областында иштеп жатышат. БУУнун Эл аралык Волонтерлорунун бири БУУнун ВИЧ/СПИДдин алдын алуу боюнча программасында ММК боюнча БУУнун адиси катары, дагы бирөө УВКБ ООНдо иштейт. БУУнун улуттук, ошондой эле, эл аралык волонтерлорунун гендерлик курамы дээрлик бирдей.

БУУнун ВОЛОНТЕРЛОРУНУН РЕСУРСТУК БОРБОРУ

БУУнун волонтерлук тармагы болуу менен жана өзүнүн акысыз жана ыктыярдуу иштөө идеясын өнүктүрүүгө көмөктөшүүнү камсыз кылган расмий милдетин кармануу менен, Кыргыз Республикасындагы БУУнун Волонтерлор программасы Кыргыз Республикасындагы БУУнун Туруктуу өкүлүнүн колдоосу менен бүткүл өлкө боюнча волонтерлордун акысыз жана ыктыярдуу иштөө идеясына көмөктөшүүгө жигердүү катышып жатат. Волонтерлордун иши БУУнун агентстволорунун бардыгында кеңири таркаган феномен болуп саналгандыктан, Кыргыз Республикасындагы БУУнун Туруктуу өкүлү Кыргыз Республикасындагы БУУнун агентстволорунун жетекчилери менен кеңешип, 2000-жылдын апрелинде өлкөнүн тарыхында биринчи жолу Волонтерлор Борборун уюштурууну бекитти. Бул Борбор бардык категориядагы адамдар үчүн волонтер катары акысыз жана ыктыярдуу иш аткаруу аркылуу өлкөсүнүн өнүгүшүнө өз салымын кошуу үчүн бир катар кеңири мүмкүнчүлүктөрдү берет. Атап айтканда, бул Борбор өлкөнүн адамдык социалдык капиталынын кыйла бөлүгүн түзгөн окуучуларга жана жаштарга узак мөөнөттүү өнүгүүгө жигердүү катышууга жана волонтер катары иш аткаруу аркылуу өнүгүү процессине өз салымын кошууга жардам берет. Бүгүнкү күндө 200дөн ашык окуучулар Борборду расмий түрдө катталган жана кары-картаңдарга көз болуу жана кароосуз калгандарга жардамдашуудан тартып айлана-чөйрөнү коргоо боюнча ишке чейинки социалдык иштин ар түрдүү формаларына катышууда. Борбор ушундай жаш волонтерлордун кызматын ар кандай ӨЗУларга, мамлекеттик ведомстволорго, ПРООНго жана Кыргыз Республикасындагы БУУнун башка агентстволоруна берет. Ал коомдун ар кандай социалдык жана экономикалык катмарынын өкүлдөрү болуп саналган ар түрдүү окуу жайларынын окуучулары үчүн бир жерге чогулуп, маектешүүчү жер катары кызмат кылат, ал жерде алар бири-бирин жакшы билип, өз өлкөсүнө анын өнүгүшүнүн алдында турган тоскоолдуктарды жонуда кантип жакшылап жардам берүү керектиги жагында пикир алмаша алышат. Ушундай иштин аркасында Борбор социалдык биригүү жана шайкештикти күчөтүүгө жардам берет, бул өлкөнүн узак мөөнөттүү өнүгүшүнүн эң керектүү бөлүгү болуп саналат. Бул Борбор аларга БУУ жана анын уставы жөнүндө көбүрөөк билүүгө шарт түзүп, ошондой эле, өзүн Кыргыз Республикасындагы БУУнун Үйүнө таандык болуу сезимин берет. 2003-жылдын башталышынан тартып Борбордун ишин БУУнун Эл аралык адис-волонтеру багыттайт.

БУУнун КАЛК ФОНДУСУ (ЮНФПА)

Өзү түзүлгөн учурдан тартып БУУ калктардын өнүгүшүнө тиешелүү маселелерди чечүү процесси боюнча ишке жетекчилик кылган, ал маселелер БУУнун калктар боюнча комиссиясы тарабынан биринчи болуп талдоого алынган. 60-жылдарда бүткүл дүйнө боюнча калктын кескин өсүшү опуттуу проблемага айланган. 1966-жылы Генералдык Ассамблея БУУга калктын өнүгүү чөйрөсүндө өлкөлөргө техникалык жардам көрсөтүү жагындагы ыйгарым укуктуу берген. Кийинки жылы ал калктардын Трасттык фондун бекиткен, ал 1987-жылдын декабрынан тартып БУУнун калк Фондусу (ЮНФПА) деп аталган ЮНФПАга өнүгүп келе жаткан өлкөлөргө финансылык жана техникалык жардам көрсөтүү боюнча иш тапшырылган. Бүгүнкү күндө ЮНФПА өнүгүп келе жаткан өлкөлөргө жардам берүүнүн эң ири эл аралык булагы болуп саналат, анткени ал 150дөн ашык өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдө калкты башкарууга жана өнүктүрүүгө багытталган программаларды жүзөгө ашырат.

ЮНФПА эл аралык деңгээлде каржыланган өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн калкы боюнча жардамдын дүйнөдөгү эң ири булагы болуп саналат. ЮНФПAnын башкы максаты өлкөлөргө адамдын тукумун өстүрүү, жеке тандоонун негизинде үй-бүлөнү пландаштыруу жана калк боюнча саясатты түзүү боюнча сапаттуу кызмат көрсөтүү болуп саналат, ал саясат тынымсыз өнүгүп турууга тийиш. Фондунун стратегиясы белгилүү демографиялык күрсөткүчтөргө жетишкенге караганда айрым аялдар менен эркектерге көмөк көрсөтүүгө багытталган. Мындай багыттын негизи аялдарга ыйгарым укуктарды берүүдө жана аларга билимге, медициналык кызмат көрсөтүүлөргө кеңири ээ болуу жана ишинде жана мансабында зор мүмкүнчүлүктөрдү берүү аркылуу турмуштук жолун тандап алууга жардамдашууда турат.

ЮНФПAnын бюджети донор-уюмдардын взносторунан турат жана БУУнун негизги каражаттарынын бир бөлүгү болуп саналбайт. Өнүгүп келе жаткан өлкөлөргө донор уюмдар берген дүйнөнүн калк жагындагы жардамдын төрттөн бири ЮНФПА аркылуу өтөт. Андан тышкары, Фонд донор уюмдар калк боюнча конкреттүү программаларга же проекттерге жөнөткөн жардамды пайдалануу менен, аларды бөлүштүрүү каналы катары кызмат кылат. Өз ишмерүүлүгүнүн башында, 1969-жылы, фонд өнүгүп келе жаткан өлкөлөргө жардам катары 6 млрд. АКШ долларынан ашык суммада жардам көрсөткөн. 2002-жылы ЮНФПАга катышкан донор өлкөлөр 256 млн. АКШ доллары өлчөмүндө взнос төккөн. Ошону менен бирге, ЮНФПAnын донорлук базасы кеңейгендигин белгилей кетүү керек, 2002-жылы анын саны 131 донорго жетти. Донор өлкөлөрдүн ичине Япония, Германия, Улуу Британия, Швеция, Финляндия, Швейцария, Канада, Италия, Бельгия, Австралия, Франция, Кытай, Жаңы Зеландия, Пакистан, Корея, Испания, Ирландия сыяктуу мамлекеттер жана көп башка өлкөлөр кирет.

ЮНФПА КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА

БУУнун Калк фондусу Кыргыз Республикасынын кмөтүнө 1992-жылы жардам бере баштады. Кыргыз Республикасындагы ЮНФПAnын өкүлчүлүгү 1993-жылы негизделген. ЮНФПAnын региондук өкүлчүлүгү Өзбекстандагы Ташкентте жайгашкан, Кыргыз Республикасындагы ЮНФПAnын өкүлчүлүгү Кыргыз Республикасындагы ПРООНдун Туруктуу өкүлүнө бекитилген.

1999-жылдын 16-сентябрында ЮНФПAnын Аткаруу кеңеши өзүнүн Нью-Йорктогу кезектеги сессиясында 2000-жылдан 2004-жылга чейинки мезгилге Кыргыз Республикасы үчүн 3,5 млн. АКШ доллары суммасындагы бюджетти менен жаңы программаны кабыл алган.

Кыргыз Республикасындагы ЮНФПAnын мандаты милдети социалдык –экономикалык өнүктүрүү, айлана-чөйрө менен Кыргыз Республикасынын калкынын өсүшүнүн деңгээлинин ортосундагы баланска жетишүү боюнча саналат. Кыргыз Республикасынын калк боюнча пландаштырылган стратегиясы экологияны башкарууну, калктын өсүшүн жана адам ресурстарынын өнүгүшүн карайт.

Туруктуу чакан программалардын кыйла бөлүгү калкты өнүктүрүү стратегиясын жана бүткүл өлкө боюнча адамдын тукумун өстүрүү боюнча медициналык кызмат көрсөтүүнү жакшыртууга багытталган. Азыркы учурда республикадагы саясий жана экономикалык кырдаал туруктуу, бирок калктын өсүшүнө байланышкан маселелерди чечүү үчүн ресурстардын көз карашынан алганда, кырдаал анча жакшы эмес. Мурдатан пайдаланып келе жаткан жабдуулардын кыйла бөлүгү керектен чыкты же эскирди. Адамдын тукумун өстүрүүнүн медициналык ыкмалар жагында медициналык кызматкерлерди даярдоо үчүн ресурстар чектелген, ал эми адамдын тукумун өстүрүү программасы үчүн материалдык база жетишсиз. Ушул факт негизги маселелердин бири болуп

саналат, ЮНФПА Кыргыз Республикасына жардам берүүнүн чегинде ушул маселенин үстүндө иштеп жатат. Билим берүү, медициналык кызмат көрсөтүү, башка социалдык кызматтар жана иш менен камсыз кылуу боюнча муктаждыктар калктын санынын өсүшүнө жараша өлкөнүн экономикалык өнүгүшүнүн келечектериндеги кээ бир себептерден улам канааттандырылгыч эмес.

ЮНФПAnын Программасы төмөнкүдөй үч башкы багытта иштейт:

РЕПРОДУКЦИЯЛЫК САЛАМАТТЫКТЫ САКTOO ЖАНА ҮЙ-БҮЛӨНҮ ПЛАНДАШТЫРУУ

ЮНФПА үй-бүлөнү пландаштыруу боюнча кеңири ыкмалар менен маалыматтарды кошкондо адамдын тукумун өстүрүү жана эне менен баланы коргоо боюнча кызмат көрсөтүүнү колдойт. Адамдын тукумун өстүрүү боюнча кызматтар энеликтин коопсуздугун кеңеш берүүнүн жана тукумсуздукту жоюуну, жыныстык органдардын жугуштуу оорусун жана ВИЧ/СПИДдин жана башка жыныстык жол менен берилүүчү оорулардын алдын алуу жана дарылоону, ошондой эле, бойдон алдыруунун залалдары менен байланышкан маселелерди чечүүнү камтыйт. Ошол эле учурда ЮНФПА адамдын тукумун өстүрүү жана үй-бүлөнү пландаштыруу боюнча программаны PRSP ыкмасынын эң натыйжалуу каражаттарынын бири катары эсептейт. Адамдын тукумун өстүрүү жана үй-бүлөнү пландаштыруу боюнча ишке жумшалган ар бир доллар мамлекетке социалдык секторго жумшалган тикелей жана кыйыр чыгымдар түрүндө 40 долларды үнөмдөөгө жардам берет.

КАЛКТЫ ӨНҮКТҮРҮҮ СТРАТЕГИЯСЫ

ЮНФПА өлкөлөргө туруктуу өнүгүүнүн стратегиясынын маанилүү бөлүгү катары калк боюнча ар тараптуу саясатты иштеп чыгууга, ишке киргизүүгө жана баа берүүгө жардам

берет. Бул иш Кыргыз Республикасында калк саясатын иштеп чыгууга жардам бере турган маалыматтарды чогултууну, талдоо жана изилдөө жүргүзүүнү өзүнө камтыйт.

КЕҢИРИ ТААНЫТУУ

ЮНФПА Калк жана өнүктүрүү боюнча Эл аралык конференцияда (МКНР) иштелип чыккан максаттардын жигердүү жактоочусу болуп саналат, ал өзүнө адамдын ден соолугун жана тукумун өстүрүүгө болгон укугун, аялдардын социалдык абалын жакшыртууну, адамдын жашоосунун кыйла узактыгына жетишүүнү, балдар менен энелердин өлүмүн азайтууну, билим берүүдөгү айрмачылыкты кыскартууну, калк жана өнүктүрүү боюнча стратегияны иштеп чыгуу жана ишке киргизүүнүн улуттук жөндөмүн күчөтүүнү, ошондой эле, калк жана өнүктүрүүнү башкаруу маселесинтүшүнүүнү жана ресурстарды жакшыртууну камтыйт.

ИШТИН НАТЫЙЖАЛАРЫ

Жакшы даярдалган орто медициналык кызматкерлердин, өзгөчө республиканын эң алыскы райондорунда иштеген медсестралардын кызмат көрсөтүүсүнөн турган Кыргыз Республикасынын түштүгүндө камсыз кылууну социалдык патронаж системасын колдоо (ССП). ЮНФПанын жардамы менен СП кызмат көрсөтүүнүн кеңири чөйрөсүн сунуш кылат, анын ичинде коркунучта болгон топторго кирген үй-бүлөлөрдү табууну, ден соолук маселеси боюнча окутууну, айыл жеринде ден соолукта жашоо жолуна көмөктөшүүнү жана жергиликтүү жамааттардын деңгээлинде медициналык кеңеш берүүнү камтыйт. Кыргыз Республикасынын Саламаттыкты сактоо министрлиги азыркы учурда ССПны балдардын жана энелердин өлүмгө учурашын азайтуунун негизги каражаты катары карап жатат. ССПсы камкордукка алган калктын көңүл бурула турган көңүл бурула турган катмарында балдардын өлүмгө учурашынын коэффициенттери (КДС) жана энелердин өлүмгө учурашынын коэффициенттери (КМС) кыйла төмөн экендиги аныкталган. Кыргыз Республикасынын

өкмөтүнүн өтүнүчүн кабыл алуу менен, ЮНФПА ушул кезге чейин социалдык камсыздоого алынбаган алыскы райондордо ССПны кеңейтүүнү колдоого ала баштады. Тийиштүү түрдө ЮНФПА жана БУУнун адамдын коопсуздугу боюнча Фонду алдына республиканын түндүк райондорунда ССПнын чегинде адамдын тукумун өстүрүү боюнча кызмат көрсөтүүнү күчөтүү жана кеңейтүү максатын койгон долбоорго буйурманы жактырды. Проектинин суммасы 498 388 АКШ долларын түзөт.

✓ Жергиликтүү диний лидерлер үчүн бир катар иш-чаралар жергиликтүү жамааттардын деңгээлинде адамдарды камтыган ЮНФПанын маанилүү демилге болгон. Мындай

ишчаралардын бири маектешүүлөрдү жана семинарларды уюштурууда жана өткөрүүдө турган. Көтөрүлгөн маселелердин арасында адамдын тукумун өстүрүүнүн жана үй-бүлөнү пландаштыруунун чегинде бала төрөй турган курактагы аялдардын гана эмес, ошондой эле, эркектер менен өспүрүмдөрдүн арасында ден соолукту чыңдоого көмөк көрсөтүү маселеси турган. Дүйнөгө белгилүү демограф Абдель Рахим Омрандын «Ислам мурастарына ылайык үйбүлөнү пландаштыруу» деп аталган китеби которулган, ал китеп семинарда сунуш кылынды. Диний лидерлер үй-бүлөнүн ынтымагын бекемдөөгө багытталган мындай кадамдын маанисин баса белгилеп жана үй-бүлөнү пландаштыруу жагында Куранды чечмелөөдө айрым так эместиктер орун алгандыгын айтышты. Дин ишмерлери

үй-бүлөнү күчөтүү максатында ушундай билим берүү иш-чараларына катышууга макулдуктарын билдирип жана Курандын кээ бир бөлүктөрүнүн туура эмес чечмелениши адамдын тукумун өстүрүүдө ден соолукту чыңдоого терс таасирин тийгизе тургандыгын айтышты.

- ✓ ЮНФПА мусулман коомчулугунда гендерлик маселелер боюнча МКНРнын көз караштарын алга жылдырып келе жатат. 2002-жылдан баштап ЮНФПА Кыргыз Республикасынын диний аялдарынын өкмөттүк эмес уюмуна, «Мутакалим» ӨЗУсуна техникалык жана финансылык жардам көрсөтүп келатат. Алар адамдын тукумун өстүрүүдө жана үй-бүлөнү пландаштырууда ден соолукту чыңдоо маселесине тиешелүү социалдык демилгелерди жүзөгө ашырууда мусулман коомунун аялдарынын жигердүү катышуусуна көмөк көрсөтүү жагында иш жүргүзүп келе жгышат.
- ✓ Кыргыз Республикасынын биринчи улуттук эл каттоосуна техникалык жана финансылык жардам кылуу жана эл каттоону жүргүзүүнүн чегинде маалыматтык кампанияны уюштуруу (плакаттар, буклеттер жана китепчелер), ошондой эле, кат алышуулардын натыйжалары жарыяланды. ЮНФПанын колдоосу менен Улуттук статистикалык комитет маалыматтарды чогултуу, талдоо

жана жайылтуу системасын жакшырта алды.

Мындан он жыл мурда МКНРнын Иш-аракеттердин программасы (ПД) келечекти толук жана даана көрө билгендигин билдирген, ал бүгүнкү күндө да аялдар менен эркектердин өзү жана өз үй-бүлөлөрүнүн жакшы жашоо турмушуна умтулгандыгын билдирет. МКНРнын Иш-аракеттердин программасын жана Орчундуу кадамдарды натыйжалуу ишке киргизүүгө баа берүү жагындагы иштин чегинде ЮНФПА жетишилген прогресске жана кемчиликтерге улуттук баа берди, алар 1994-жылдан 2004-жылга чейинки мезгилдин ичиндеги Программанын алдына коюлган милдет болучу. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн менен тыгыз кызматташуунун чегинде МКНРнын Иш-аракеттердин программасын ишке киргизүүнүн он жылынын ичиндеги өлкө боюнча отчет даярдалган. Ал калкты кырдаалдык талдоону, гендерлик маселелерди жана өлкөдө орун алган адамдын тукумун өстүрүүдө ден соолукту сактоо менен байланышкан маселелерди, 1994-жылдан 2004-жылга чейинки мезгил ичинде белгиленген тенденциялардын, ошондой эле, 2005-жылдан 2014-жылдарга чейинки мезгилге потенциалдык тенденциялардын баяндамасын, 1994-жылдан 2004-жылга чейинки мезгилдин ичинде өлкөдө МКНРнын Иш-аракеттердин программасы ишке киргизүүгө берилген бааны, кедейликти азайтуу жана Каир планы менен байланышкан артыкчылыктарды жана келип чыккан мүчүлүштүктөрдү, ошондой эле, келечекте МКНРнын Иш-аракеттердин программасын жана Орчундуу кадамдарды күчөтүү жана ишке киргизүү жагындагы өлкөнүн стратегиясын камтыйт.

ЮНФПА Кыргыз Республикасы үчүн контрацептивдердин негизги донору болуп саналат. 2003-жылы ЮНФПА 108 791 АКШ долларынан ашык суммага контрацептивдерди берген, бул республиканын муктаждыгына дээрлик толук жооп берген.

- ✓ «Жарандардын тукумун өстүрүүгө болгон укуктары жөнүндөгү» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына,

аялдарга карата зомбулукка, гендерлик адилеттүүлүккө жана гендердик теңчиликке (юридикалык консультацияларды берген юридикалык клиникалардын юристтери менен кызматташтыкта) карата юридикалык көңөшүүлөрдү белгилөө.

Кыргыз Республикасында «Граждандардын тукумун өстүрүүгө болгон укуктары жөнүндөгү» Кыргыз Республикасынын Мыйзамын өнүктүрүүнү колдоо жана ишке киргизүү. Мыйзам республиканын калкына карата адам тукумун өстүрүүдө ден соолукту чыңдоого тийиш экендигин аныктайт жана адамдын тукумун өстүрүү боюнча укуктарды алга жылдырууга көмөктөшөт жана үй-бүлөнүн ден соолугун сактоо боюнча кызмат көрсөтүүлөр үчүн юридикалык базаны орнотот. Кыргыз Республикасынын парламентинин демилгеси боюнча «Жарандардын тукумун өстүрүүгө болгон укуктары жөнүндөгү» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына аны жакшыртууга багытталган өзгөртүүлөр киргизилген, бул ЮНФПА колдоосу менен жасалды.

✓ ЮНФПА ЮНИСЕФдин, ВОЗдун жана МОТтун «жыныстык катнаш жана анын пайдалануучуларынын ыйгарым укуктарын өткөрүп берүү аркылуу адамдын тукумун өстүрүү маселесине карата саламаттыкты сактоонун сапатын жакшыртуу» деп аталган долбоорду өнүктүрүү жана жүзөгө ашыруу жагында БУУнун Коалициясынын ишине жетекчилик кылат. Бул долбоор жыныстык катнаштар жана Кыргыз Республикасында адамдын тукумун өстүрүү маселесине карата саламаттыкты сактоонун сапатын жакшыртуу үчүн саламаттыкты сактоо жана керектөөчүлөр тобундагы мекемелер арасында кызматташтык духун орнотуу максатында жүргүзүлгөн изилдөөлөр менен бир катар жолугушууларды камтыйт.

✓ ЮНФПА Кыргыз Республикасынын Саламаттыкты сактоо министрлиги тарабынан жактырылган маалымат жана окутуунун Улуттук стратегиясын өнүктүрүүнү колдойт.

✓ ЮНФПА өспүрүмдөрдүн дени сак жашоо

жолун талаптагыдай өнүктүрүү жана жыныстык жактан активдүү жаштар арасында коопсуз жана жоопкерчиликтүү жыныстык катнаштар боюнча программаларды колдойт. ЮНФПА менен Экономикалык кызматташтык боюнча Уюм (ОЭС) биргелешип уюштурган «ВИЧ/СПИД жана жаштардын иши боюнча маектешүү» Кыргыз Республикасында 2003-жылдын июнунда өткөрүлгөн. Маектешүүгү 61 катышуучу жана ОЭСке мүчө сегиз өлкөнүн өкүлдөрү, атап айтканда, Азербайжандан, Ирандан, Казакстандан, Кыргыз Республикасынан, Пакистандан, Тажикстандан, Түркиядан жана Өзбекстандан өкүлдөр, ошондой эле, ЮНФПА штаб-квартирасынын өкүлдөрү жана ОЭСтин катчылыгынын кызматкерлери жана мүчөлөрү катышты.

✓ ЮНФПА материалдык-техникалык база боюнча башкаруу маалымат системасын (СУИМТБ) иштеп чыкты, ал кардарларга контрацептивдерди өз убагында жеткирүүгө, алардын бөлүштүрүлүшүнө көз салууга жана аны керектөөнү божомолдоого жардам берет. ЮНФПА бул системаны кээ бир региондордо пилоттук долбоордун (проектинин) чегинде киргизди. 2002-жылы система жаңыртылган жана азыркы учурда жакшы жана модификацияланган негизде иштеп жатат. Кыргыз Республикасынын Саламаттыкты сактоо министрлигинин токтомуна ылайык, СУИМТБ бүткүл республиканын аймагында өлкөдөгү ЮНФПА программасынын калган жылдарынын ичинде пайдаланууга тийиш.

✓ 2003-жылы көз караштарды пропагандалоо боюнча кыйла ийгиликтүү иш-чаралар журналисттер арасында конкурстарды, «1 миллиард өспүрүм: саламаттыкты сактоого, маалыматка жана кызмат көрсөтүүгө укук» телеконференциясын, маалымат жана окутуу боюнча материалдарды жарыялоону, ЮНФПА ишиндеги жаңылыктарга тиешелүү маселелер боюнча пресс-конференцияларды, ВИЧ/СПИД жана дени сак жашоо жолу маселеси боюнча теле- жана радиоберүүлөрдү иштеп чыгууну жана берүүнү, ошондой эле, МКНРнын жана Минжылдык Өнүктүрүү Максаттарын камтыйт.

"Биз бардыгыбыз өзүбүз жасаган каталар жана кемчиликтер үчүн күнөлүүбүз, бирок биз жасаган эң чоң кылмыш - бул өмүр булагыбызга көнөбестик менен мамиле кылып, балдарды таштап кеткендигибизде. Керектүү нерселердин көпчүлүгү күтө турат. Ал эми бала күтө албайт. Азыркы учурда анын кабыргасы катып, каны толуп жана сезимдери өөрчүп келе жаткан чагы. Ага жоопту эртеңки күнү гана таба албайбыз. Анын аты - Бүгүнкү күн."

Габриела Мистраль (Чили акыны жана Нобель сыйлыгынын лауреаты)

Бириккен Улуттар Уюмунун Генералдык Ассамблеясынан ыйгарым укук алган БУУнун Балдар Фондусу согуштун, социалдык жана жаратылыш кырсыктарынын курмандыктары сыяктуу балдардын алда канча чабал топторуна, жакыр үйбүлөлөрдөн чыккан балдарга жана майып балдарга саясий көңүлдү мобилизациялоо жана материалдык ресурстарды жана жардамды тартуу үчүн зарыл болгон балдардын укуктарын коргоону пропагандалоону артыкчылык катары эсептейт.

2002-жылдын майында БУУнун Генералдык Ассамблеясынын балдардын иштери боюнча Атайын тарыхый Сессиясы болуп өттү. Генералдык Ассамблея биринчи жолу балдарга түздөнтүз тиешеси бар проблемаларды гана талкуулоо үчүн жолугушту. Балдардын бир нече чакан топтору делегациялардын расмий мүчөлөрү катары катышып, өз өкмөттөрүнүн жана өкмөттүк эмес уюмдардын атынан өкүлчүлүк кылды. Бул жыйналыштын натыйжасында түзүлгөн документте катышкан өлкөлөрдүн өкмөттөрү балдар үчүн дүйнөнү өзгөртүү ишине берилгендиктери жөнүндө жана балдардын катышуусу менен балдардын жыргалчылыгын максат кылган дүйнөнү куруу жөнүндө жарыялашты.

БУУНУН КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ БАЛДАР ФОНДУСУ

БУУнун Балдар Фондунун Борбордук Азия боюнча глобалдык баа берүү миссиясы учурдагы муктаждыктарды аныктоо жана Кыргыз Республикасынын өкмөтү менен өлкөдөгү балдардын баштоо максатында 1992-жылдын сентябрында Кыргыз Республикасына келген 1994-жылдын 12-октябрында Кыргыз Республикасынын Акмату жана БУУнун Балдар Фонду кол койгон стандарттык Баалдык

макулдашуу Кыргыз Республикасынын Өкмөтү менен БУУнун Балдар Фондусунун ортосундагы карым-катнаштар үчүн негизди билдирет.

Кыргыз Республикасы Борбордук Азияда 1994-жылдын январында Балдардын укуктары боюнча конвенцияны (КПР) ратификациялаган, андан соң Женевадагы КПР Комитетине программаны жүзөгө ашруу боюнча Мамлекеттик отчетту берген биринчи мамлекет болуп калды. БУУнун Балдар Фондусунун жардамы менен Кыргыз Республикасы Балдардын укуктары боюнча конвенцияны ишке ашыруусу жана "Жаңы Муун" деген аталыштагы балдардын укуктарынын статусуна көзөмөлдөө үчүн зарыл болгон уникалдуу жана маанилүү механизмди түздү. 2000-жылы ишке киришкенден тартып "Жаңы Муун" турмушка байымдуу сектор аралык топко айланды, ал бүтүндөй бир катар министрликтердин, ӨЗУлардын өкүлдөрүнөн жана жаштардын өздөрүнөн турат. Бул процесске ӨЗУлардын катышуусу жана областтар менен райондордо механизмдин борбордоштурууну жоюу боюнча программа жетишкен алда канча манилүү ийгиликтерди билдирет.

1999-жылы БУУнун Балдар Фондусу Кыргыз Республикасында "Жашоо цикли" деген жаңы кырдаалдык талдоону жүргүздү, ал балдардын өнүгүшүн, өсүшүн жана корголушун чектеген проблемалардын кесилишкен жана негиздүү себептерин табуу максатында 18 жашка чейинки балдарды камтыйт. Бул талдоо 2000-жылдан тартып 2004-жылга чейинки мезгилге программанын жаңы түзүлүшүнө алып келди, ал 2000-жылдын 29-мартында Кыргыз Республикасы жана БУУнун Балдар Фондусу тарабынан жактырылган. Ал төмөнкүдөй максаттарды көздөйт:

- ар бир бала өзүнүн жашоосу башталгандан тартып ээ жакшы шарттарга ээ экендигине ынануу;
- энелердин ден соолугунун жана тамак-ашынын сапатын жакшыртуу;
- балдарга багытталган, майып балдарга көңүл бурулган окутуу чөйрөсүнө балдардын жеткиликтүүлүгүн кеңейтүү;
- жаштарга карата ыңгайлуу жана керектүү маалыматка жана муктаждыктарга жеткиликтүүлүккө алардын укуктары колдоого алына тургандыгына ынануу;
- өспүрүмдөрдүн саламаттыгын сактоо, билим берүү жана коргоо менен байланышкан бардык маселелер боюнча пикирге жана көзкараштарга жаштардын укуктары сактала тургандыгына ынануу.

Мындан тышкары, БУУнун Балдар Фонду кризистүү райондордо балдар менен аялдардын оор кырдаалдагы муктаждыктарын канааттандыруу процессинде жардам көрсөтүү максатында гуманитардык ишчараларды колдойт. Кыргыз Республикасындагы БУУнун Балдар Фондусу 2001-жылдын 11-сентябрындагы окуялардан улам Афганистанга жардам берүү боюнча биргелешкен ишке катышып жатат. 2001-жылдын ноябрында Бишкекте балдардын кышкы кийимдеринин бир тобу чогултулуп, белгиленген өлкөгө жеткирилди. Ошондой эле, мина талааларынын проблемасы боюнча демилге колдоого алынды, ошону менен бирге эле, БУУнун Балдар Фонду Кыргыз Республикасынын түштүгүндө мина талааларынын проблемаларын чечүүнүн абалына баа берүүнү жүргүздү. 2002- жана 2003-жылдары БУУнун Балдар Фондусу жазгы жер көчкүлөрүнөн жапа чеккен калкка жардам берди.

ЭНЕ МЕНЕН БАЛАНЫН КӨРҮШҮ, ӨНҮГҮШҮ ЖАНА АЛГАРЫН КОРГОО

Бул программа иммундаштыруу, жана тамак-аштагы микроэлементтердин (темир, йод жана А витамини) тартыштыгынын алдын алууну көзөмөлдөө архылуу, ошондой эле, жаңы төрөлгөн наристелерди багуу жагынан мыкты даярдалган адистердин кызмат көрсөтүүсүнүн жардамы аркасында, бала менен эненин өлүмүн азайтуу жана кенже балдардын өнүгүшүнө көмөк көрсөтүү максатын көздөйт.

Ушул үзгүлтүксүз иштин натыйжасында Кыргыз Республикасы 2002-жылы полиомелит проблемасы жок өлкө катары катталган, анткени эмдөө жолу менен четтетүүгө боло турган бул оорунун учурларынын санын натыйжалуу иммунизация кескин азайтты. Кептөөрдүн катталган учурлары 1995-жылдагы 704төн 2001-жылдагы 15ке чейин төмөндөдү. Кызамык менен ооруп калуунун тенденциясы 2001- жана 2002-жылдары кызамыкка каршы эмдөө боюнча кеңири кампаниядан жана 2002-жылы жалпы республикалык эмдөөнү жүргүзүүдөн кийин кыйла азайгандыгын көрсөтүп турат.

МҮМКҮНЧҮЛҮКТӨРДҮ КЕҢЕЙТҮҮ

Бул программа негизинен билим берүүгө багытталып, алты жаштан он эки жашка чейинки балдар өз үйүндө, коомдо жана мекемелерде дуушар болгон зордук-зомбулуктун эмоциялык жана

жыныстык жактан коркутуп-үркүтүүлөрдүн санын азайтуу максатын көздөгөн маанилүү иш-чараларды колдойт.

Билим берүүнүн жогорку сапатына жетишүү үчүн окутуу чөйрөсүн мүмкүн болушунча балдарга багыт алгыдай жана алардын укуктарына негизделгидей кылуу керек. Кыргыз Республикасынын Билим жана маданият министрлиги БУУнун Балдар Фондусунун колдоосу менен жалпыны камтыган Глобалдык Билим берүү концепциясын кабыл алды жана өздөштүрдү, ал базалык окуу планын жакшыртуу жана реформалоо жолу менен окутуунун жогорку сапатын жана орундуулугун камсыз кылууга багытталган.

БУУнун Балдар Фондусунун балдарды багуу жана балдарды коргоо боюнча Улуттук изилдөөнүн натыйжаларына негизделген саясаты Кыргыз

Республикасынын өкмөтүн 2002-жылы балдарды коргоо системасынын реформасын жүргүзүүгө мажбурлады. Ал өзүнө "институционалдаш тыруудан" коомдун ажырагыс бөлүгү катары үй-бүлөнү коргоонун жана колдоонун алда канча сапаттуу системасын колдоого карата жылышты камтыды.

Жамааттардын катышуусу билим берүүнү башкаруу боюнча Маалымат системасынын негизги принциби болуп калды, ал жамааттардын ишине негизделип, жакын арада мектепти ташташы мүмкүн болгон же окуу материалын үйрөнүү көндүмүнө ээ болуу жагынан кыйналган балдарды табуу үчүн зарыл болгон эрте маалымдоо системасын калыптандыруу максатында түзүлгөн. Ал маалыматтарды чогултуу, талдоо жана пайдалануу процессине жана акыр аягында билим берүү системасынын өзүнө жамааттын түздөн-түз катышуусунун маанилүүлүгүн баса белгилейт.

ЖАШ АДАМДАРДЫН БАКУБАТУУЛУГУ

Жаш адамдардын бакубаттуулугунун программасы өспүрүмдөрдүн ден соолугуна, жаштардын турмуштук тажрыйбасына көмөктөшүү жана өнүктүрүү максатын көздөйт, мында ВИЧ/СПИДдин таралышына өзгөчө көңүл бурулат.

ВИЧ/СПИД проблемасы БУУнун Балдар Фондусунун беш глобалдык артыкчылыктарынын бири болуп саналуу менен, Кыргыз Республикасында БУУнун ВИЧ/СПИД боюнча Тематикалык тобунун ишинин аркасында ЮНИСЕФтин Кыргыз Республикасындагы өкүлү Ричард Янгдын төрагалыгы астында чечилүүдө.

Дени сак жашоо жолун өркүндөтүү жана ВИЧ/СПИДди четтетүү Жаштардын радио-проектисинин маанилүү максаты болуп саналат, ал жамааттын "Жаштар үчүн ден соолук радио толкундары" деген ишине негизделген. Жаш адамдардын катышуусу көптөгөн жаштар ММК долбоорлорунун (проекттери) боюнча кеңири жетишилет. 2001-жылы Ошто жана Бишкекте CNN Студенттик бюросу катарында түзүлгөн эки ММК-борбор Улуттук телеканалда уктурууга жол алды жана "Небоскреб" деген аталыштагы ар айдагы жаштар программасын чыгарат, ал жаштар менен байланышкан маселелер үчүн форманы, анын ичинде жаш адамдардын укуктарын коргоону жана балдардын ден-соолугун өнүктүрүүгө, көмөктөшүүнү билдирет.

Кыргыз Республикасында жашы жете элек укук бузуучулар менен иш жүргүзүү системасы менен байланышкан кырдаалды жакшыртуу үчүн БУУнун Балдар Фондусу жана Кыргыз Республикасынын өкмөтү жашы жетелек укук бузуучулар менен иш жүргүзүү системасын реформалоо жагынан тыгыз кызматташат. Бул реформанын максаты жашы жете электердин иштери боюнча сот акыйкаттыгынын системасынан өткөн жашы жете элек укук бузуучулардын санын азайтуу жана балдар мыйзамдарды бузган же алар эркиндигинен ажыратылган кырдаалдарга ылайыктуу саясий жоопторду иштеп чыгууга көмөктөшүү болуп саналат.

БУУнун Балдар Фондусунун программалары ага Балдардын укуктары боюнча конвенциянын принциптерин киргизүү жана балдардын дене-бой, билим алуу, эмоционалдык жана психо-социалдык өнүгүшүнүн бирдиктүү көздөө максатында иштелип чыккан.

БУУНУН КАЧКЫНДАРДЫН ИШТЕРИ БОЮНЧА БАШКЫ КОМИССАРЫНЫН БАШКАРМАЛЫГЫ (БУУнун УВКБсы)

Бириккен Улуттар Уюмунун Качкындардын иштери боюнча агентствосу качкындарды дүйнө жүзү боюнча коргоого жана качкындардын проблемаларын чечүүгө багытталган эл аралык иш-аракетке жетекчилик кылуу жана аны башкаруу максатында ага Генералдык Ассамблея берген ыйгарым укугунун негизинде иштейт. БУУнун УВКБсынын негизги милдети болуп качкындардын укуктарын жана жыргалчылыгын коргоо саналат. БУУнун УВКБсы бардык качкындардын башка мамлекетте баш калкалап турган жай табуу, ошондой эле, үйүнө ыктыярдуу түрдө кайтуу укугунан пайдалана ала тургандыгын камсыз кылууга умтулууга тийиш. Качкындарга өз өлкөсүнө кайтууга, өзүнө баш калкалап турган жай берген өлкөгө аралашып кетүүгө жана башка өлкөдө отурукташууга жардам берип, БУУнун УВКБсы алардын татаал абалын узак мөөнөттүү чечүүнү табууга аракет кылат. БУУнун УВКБсынын ишмердиги уюмдун Уставы менен бекитилген жана Качкындардын статусу жагынан БУУнун 1951-жылдагы Конвенциясында жана анын 1967-жылдагы протоколу менен катталган сунуштарынын негизинде жүргүзүлөт.

50 жылга жакын мурда 1950-жылдын 15-декабрында БУУнун Генералдык Ассамблеясы БУУнун УВКБсынын Уставын кабыл алган. 1951-жылдын жаңы жыл күнүнөн үч жумадан кийин БУУнун УВКБсы 33 адамдан турган кызматкери жана 300 000 АКШ долларын түзгөн бюджетти менен өзүнүн ишин баштаган. Агентствого экинчи дүйнөлүк согуштан жапа чеккен эки миллион качкынды жайгаштырууга үч жылдык мөөнөт берилген болучу, андан соң ал бардык зарыл ишти аткаргандыгынан улам өз ишин токтотууга тийиш болучу.

Бирок жарым кылымдан кийин, штаб-квартирасы Женевада болгон дүйнөнүн 120 өлкөсүндө 5000 кызматкери бар уюм 22 миллиондон ашык адамдын проблемасы жагынан иш жүргүзүп жатат. Агентствонун бюджетти жылына 1 миллиарддан ашык АКШ долларын түзөт, бирок бул ресурстарга талаптар качкындардын саны, ошондой эле, качкындардын күнүмдүк проблемаларынын татаалдыгы түрүндө өсүп турат.

1990-жылдын башталышында Тажикстан-дагы жарандык (граждандык) согуш жана Афганистандагы узакка созулган аскердик жаңжал миңдеген адамдарды өз үйлөрүн таштоого жана баш калкалап турган жай издөөгө мажбур кылды. Көпчүлүгү Кыргыз Республикасына келишип, зомбулук менен көчүрүлгөн адамдарга тиешелүү маселелер жагынан тажрыйба жоктугунан улам бул жагынан жардам жана тажрыйба издеди. 1995-жылы Кыргыз Республикасына жайгашып, БУУнун УВКБсы качкындарды коргоону башкаруунун улуттук мүмкүнчүлүктөрүн иштеп чыгуу жана аларга жардам берүү, ошондой эле, калкты мажбурлап көчүрүү менен байланышкан келечектеги жаңжалдардын потенциалын төмөндөтүү максатында Кыргыз Республикасы менен тыгыз кызматташа баштады. 1996-жылдан тартып БУУнун УВКБсы Кыргыз Республикасындагы качкындардын проблемалары боюнча узак мөөнөттүү чечимдерди табууга багытталган жардамдын ар кандай программаларына дээрлик 4 миллиондон ашык АКШ долларын сарптаган.

БУУнун УВКБсы КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА

Кыргыз Республикасындагы БУУнун УВКБсы төмөнкүдөй максаттарды көздөө аркылуу качкындардын татаал кырдаалы жагынан узак мөөнөттүү чечимдерди табуу жагынан иштеп жатат:

1. Кыргыз Республикасында калууну каалаган тажик качкындарынын жергиликтүү интеграциясы.
2. Тажикстанга кайра кайтууну каалаган тажик качкындарын үйлөрүнө ыктыярдуу түрдө кетүү.
3. Качкындар жана баш калкалап турган жай издеген адамдар үчүн коргоо системасын күчөтүү.
4. Бардык улуттардагы качкындарды коргоо жана алардын бакубат турмушу.
5. Карама-каршылыктын потенциалын төмөндөтүү жана өзгөчө кырдаалдарды жөзүңгү пландаштыруу боюнча иш-чараларды күчөтүү.

1. Жергиликтүү интеграция: Кыргыз Республикасында калууну каалаган Кыргыз Республикасындагы тажик качкындарынын болжол менен 90 пайызына жакыны (булар

негизинен этностук кыргыздар) үчүн БУУнун УВКБсы аларды Кыргыз Республикасынын жамаатына интеграциялоону камсыз кылуу максатында эки багытта иштеп жатат. Биринчиден, БУУнун УВКБсы алар кыргыз жарандыгын алышына көмөктөшөт - бул ийгиликтүү интеграциянын маанилүү фактору. Экинчиден, БУУнун УВКБсы качкындардын камсыз болушун жогорулатууга жана алар жашап жаткан жамааттардын өнүгүшүнө көмөктөшүүгө багытталган ар кыл программаларды жүзөгө ашырат.

• **Жарандыкка ээ болуу:** БУУнун УВКБсы Каунтерпарт Консорциум менен кызматташтыкта адамдардын жарандыгы боюнча топту түздү, ага жарандыкка арыз жазууну жана берүүнү координациялоо тапшырылган болучу. Мындан тышкары, качкындардын иштерин жүргүзгөн бир нече тандалган ӨЭУларга зарыл документтерди топтоо учурунда качкындарга жардам берүү менен байланышкан чыгымдардын айрым бөлүгүн жабууга өтө чоң эмес гранттар берилет.

• **Билим берүү:** БУУнун УВКБсы Адвентисттик Жардам жана Өнүктүрүү Агентствосу (ADRA) менен кызматташтыкта мектепке барбаган качкын балдарга тездетилген билим берүү программасына катышууга мүмкүнчүлүк берет. Бул демилгенин максаты балдарга кийинки жылы мектепке окуу жылында аларды интеграциялоого жардам берүүдө турат. 2003-жылы 14 мектепте окуган 250дөн ашык бала бул программга катышууда. Ар бир класстын 10 пайызга чейинкиси жергиликтүү жамааттын алда канча чабал категориядагы үй-бүлөлөрүндөгү балдар.

• **Чакан ишканалар:** Качкындардын үй-бүлөлөрү жергиликтүү үй-бүлөлөр менен тыгыз кызматташтыкта иштеп, БУУнун УВКБсынын/Сайрон долбоору (проектиси) боюнча чакан ишканаларды түзүү үчүн чакан кредиттерди ала алат. 2003-жылы бул программдан болжол менен 200 үй-бүлө пайда ала тургандыгы күтүлүүдө.

• **Жарандыкка гранттар:** Кыргыз жарандыгын алган качкындар Боорукердик Корпусу аркылуу берилүүчү жарандык боюнча грант алууга арыз бере алат. Грантты чакан ишканалары же башка экономикалык ишти түзүү менен алууга болот. Бул иштен 300гө жакын үй-бүлө пайда ала тургандыгы күтүлүүдө.

• **Жарандык коомду колдоо борборлору:** Төрт борборго (Карабалта, Кант, Ноокат жана Баткен) качкындарды интеграциялоого көмөктөшүүгө, анын ичинде качкындар менен иштеген, ишкер көндүмдөр жагынан окуткан жана долбоорго (проектиге) арыз жазууда качкындарга жардам берген өкмөттүк эмес уюмдарга (ӨЭУ) колдоо көрсөткөн укук берет. 2003-жылы БУУнун УВКБсы, Качкындардын иштери боюнча Норвегиялык Кеңеш жана Каунтерпарт Консорциум биргелешип, качкындардын иштери жагынан аракеттенген ӨЭУлар жүзөгө ашырып жаткан демилгелерди колдоо боюнча чакан программаны өздөштүрүүнү улантууда.

2. **Ыктыярдуу репатриация:** 1997-жылдын июнунда Тажикстанда тынчтык келишимине кол коюлган учурдан тартып БУУнун УВКБсы дээрлик 5000 качкындын, негизинен Тажикстанга этностук тажиктердин ыктыярдуу репатриациясына көмөктөштү. Үйүнө кайтууну каалаган качкындардын көпчүлүгү муну аткарган учурда 200 чамалуу качкын Тажикстанга кайтуу чечимин 2003-жылы кабыл алмакчы. Ал тургай, Афганистандагы кырдаал өзгөрүшү менен айрым афгандык качкындар мекенине кайтуу чечимин кабыл алышы толук мүмкүн.

• БУУнун УВКБсы Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлигинин алдындагы Миграциялык кызмат департаментинин (ДМС) жардамы менен тажик качкындарынын репатриациясын координациялайт. ДМС качкындарды жана алардын мүлкүн Тажикстанга (Душанбеге же Жергеталга) ташууну уюштурат.

3. **Коргоо системасын күчөтүү:** Кыргыз Республикасы качкындарга тиешелүү маселелерди чечүү жагынан Борбордук Азия

регионунда жетектөөчү ролду кабыл алды - мисалы, ал качкындарга тиешелүү эл аралык өзөктүү (эң маанилүү) макулдашуу болуп саналган 1951-жылдагы Женева Конвенциясын жана 1967-жылдагы Протоколду 1995-жылы ратификациялады. Кыргыз Республикасы

ошондой эле, качкындар менен иштөө үчүн жооптуу атайын органды - Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлигинин алдындагы Миграциялык кызмат департаментин (ДМС) түздү. БУУнун УВКБсы Кыргыз Республикасында качкындарды коргоо системасын андан ары күчөтүүнү колдоо максатында бүтүндөй бир катар иш-чараларды жүзөгө ашырууда. 2002-жылы Кыргыз Республикасы "Качкындар жөнүндө" Кыргыз Республикасынын жаңы Мыйзамын кабыл алды, ал бардык эл аралык нормаларга ылайык келет.

• БУУнун УВКБсы 2002-жылы кабыл алынган "Качкындар жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамын иштетүүнү аяктоо үчүн зарыл болгон мыйзамга караштуу актыларды кабыл алууга жана киргизүүгө көмөктөшүүдө.

• ДМСке жана башка мамлекеттик органдарга качкындардын статусун аныктоо жолжоболорун күчөтүү максатында техникалык жана финансылык колдоо көрсөтүлөт.

4. **Коргоо жана бакубаттуулук:** БУУнун УВКБсы качкындарды жана баш калкалап турган

жай издеген бардык улуттардагы адамдарды, анын ичинде тажиктерди, афгандарды жана чечендерди фундаменталдык коргоону камсыз кылуу жагынан иш алып барууда. БУУнун УВКБсы качкындын статусун аныктоо жолжоболорун киргизүүнү пропагандалоону улантууда, мында арыз ээсинин чыккан өлкөсү боюнча кысымга албайт. Мындан тышкары, БУУнун УВКБсы качкындарды коргоого жана бакубаттуулугуна көмөк көрсөтүүгө багытталган бир катар программаларды жүргүзөт.

• **Медициналык жардам:** БУУнун УВКБсы Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин алдындагы Милдеттүү Медициналык Камсыздандыруу Фонду менен кызматташтыкта бардык тажик качкындарга жана Чүй областындагы жаңы жарандарга медициналык камсыздандыруу алуу мүмкүнчүлүгүн берип, ошонун өзү менен аларга Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин мекемелеринде, мисалы, Үйбүлөлүк медицина борборлорунда акысыз медициналык кызмат көрсөтүүнү алууга мүмкүндүк берүүдө. Кыргыз Кызыл Жарым Ай коому (КОКП) Бишкек жана Ош шаарларындагы клиникалар аркылуу Ош, Баткен жана Жалалабат областтарында качкындарга базалык медициналык жардам берип жатат. Мындан тышкары, мобилдүү клиникалар качкындардын алыскы жамааттарына дайыма барып турат.

• **Афгандыктар:** 2003-жылы БУУнун УВКБсы Афганистандан келген качкындарга алар Кыргыз Республикасында же акыр аягында Афганистанда колдоно ала турган тажрыйбаларды өнүктүрүүгө көмөк көрсөтүү максатында аларга кыска мөөнөттүү кесиптик-техникалык курстарды берүүдө. БУУнун УВКБсы ошондой эле, афгандык качкындардын балдары үчүн алар эне тилде - дари тилинде окуй алышы үчүн башталгыч мектептин ишин, ошондой эле, афгандык качкын аялдар үчүн базалык сабаттуулуктун бир катар курстарын колдоодо.

• **Чечендер:** Жакында келген, баш калкалап турган жай к издеген чечендер жардамдын бир жолку чакан пакетин алууда, ошол эле учурда чечендердин баш калкалап турган жай издеген чабал категорияларынын үй-бүлөлөрүнө алардын балдарын мектепке жөнөтүүгө жардам берилүүдө.

2003-жылы кесиптик-техникалык курстарга баруу мүмкүнчүлүгү баш калкалап турган жай издеген чечен улутундагы адмдарга да берилет.

• **Юридикалык жардам:** Кыргыз Республикасынын түндүгүндө БУУнун УВКБсы "Адилет" юридикалык клиникасы менен иш жүргүзөт, андан качкындар жана башпаанек издеген адамдар баш калкалап турган жай алуу үчүн арыз берүү жана апелляция, жарандыкты алуу, камакка алуу жана сотто сунуш берүү, ошондой эле, укук коргоо органдарынын иши сыяктуу маселелер бонча юридикалык консультацияларды ала алат. Ушундай эле кызмат көрсөтүүлөр Кыргыз Республикасынын түштүгүндө БУУнун УВКБсынын өнөгү - Экономикалык жана юридикалык реформа фонду тарабынан көрсөтүлөт.

• **Жер которуу:** Жеке жергиликтүү интеграция боюнча кандайдыр бир келечек жоктугунан улам Кыргыз Республикасынын жамаатына жер которууга муктаж болгон качкындар аңгемелешүүдөн өтөт жана алардын иштеринин чектеринде алардын АКШга, Канадага жана Европа өлкөлөрүнө көчүү мүмкүнчүлүгү каралат.

5. **Жаңжалды четтетүү жана өзгөчө кырдаалдарга даяр болуу:** Кыргыз Республикасынын түштүгүндөгү жана Өзбекстан менен Тажикстанга чектеш райондордогу карама-каршылыктуу кырдаалды, анын ичинде адамдардын мүмкүн болгон ички жер которуусун эске алып, БУУнун УВКБсы региондо ушул карама-каршылыктуу кырдаалды төмөндөтүү жана мүмкүн болгон өзгөчө кырдаалдарга даяр болууну жакшыртуу боюнча ишке көмөк көрсөтүүдө.

• БУУнун УВКБсы адамдардын ички жер которуусуна даяр болуу жагынан ӨЭУлар жана мамлекеттик органдардын кызматкерлери үчүн окутууну сунуш кылат.

• Өзгөчө кырдаал учурундагы жеке өзүнүн иш планынан тышкары, БУУнун УВКБсы өзгөчө кырдаалдарды көзөмөлдөө үчүн жооп берген органдардын ишин, анын ичинде мамлекеттик органдардын, ӨЭУлардын жана эл аралык уюмдардын өкүлдөрү менен ишти пландаштыруу жана координациялоо боюнча көптөгөн иш-чараларга катышат.

МИГРАЦИЯ МАСЕЛЕЛЕРИ БОЮНЧА ЭЛ АРАЛЫК УЮМ (МОМ)

1951-жылы негизделген Миграция маселелери боюнча эл аралык уюм (МОМ) өкмөттөр аралык агентствосу болуп саналат, анын штаб-квартирасы Швейцариянын Женева шаарында жайгашкан. 2002-жылдын декабрындагы абал боюнча МОМдо 98 мүчө мамлекет жана 33 байкоочу мамлекет бар, анын үстүнө 50дөн ашык ар кандай уюмдар да байкоочулардын статусуна ээ. Өзү негизделген учурдан тартып МОМ 12 миллиондон ашык качкынга жана мигрантка дүйнөнүн 125тен ашык өлкөсүндө жайгашууга жарам берди. Азыркы учурда МОМ 80 өлкөдө жайгашкан 185 өкүлчүлүк аркылуу иштейт.

МОМдун ишинин негизинде төмөнкүдөй принцип бар, ага ылайык гумандуу жана мыкты уюштурулган миграция мигранттарга жана коомго пайда алып келет. Миграция маселелери боюнча жетектөөчү эл аралык уюм болуу менен, МОМ эл аралык шериктештиктеги өз өнөктөрү менен төмөнкүдөй максатта иштейт:

- миграцияны башкаруунун алдында турган өсүп бара жаткан иш-аракеттердеги оорчулуктарды четтетүүдө жардам берүү.
- миграциялык маселелерди түшүнүүгө көмөктөшүү.
- миграция жолу менен социалдык-экономикалык жактан өнүктүрүүнү кубаттоо.
- адамдын кадыр-баркын жана мигранттардын бакубаттуулугун колдоо.

МОМ КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА

1993-жылдын майында Кыргыз Республикасы МОМдун байкоочу мамлекети болуп калды, ошол эле учурда МОМ Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн чакыруусу боюнча 1996-жылы Бишкекте өзүнүн өкүлчүлүгүн ачты. 2000-жылдын ноябрында МОМдун 80-жыйналышында Кыргыз Республикасы бул уюмга мүчө мамлекет катары бир добуштан кабыл алынды.

Кыргыз Республикасында өзү катышкан учурдан тартып МОМ өзүнүн тажрыйбасы жана ыкмалары коом үчүн пайдалуу түрдө тез арада колдонулушу мүмкүн болгон, өзгөчө чек араларды, миграциялык саясатты, мыйзамдарды, жумушчу күчтүн миграциясын жана адамдарды мажбурлап иштетүү максатында мыйзамсыз ташууга каршы күрөштү башкаруу боюнча колдонулушу мүмкүн болгон жактарда иштеп келе жатат.

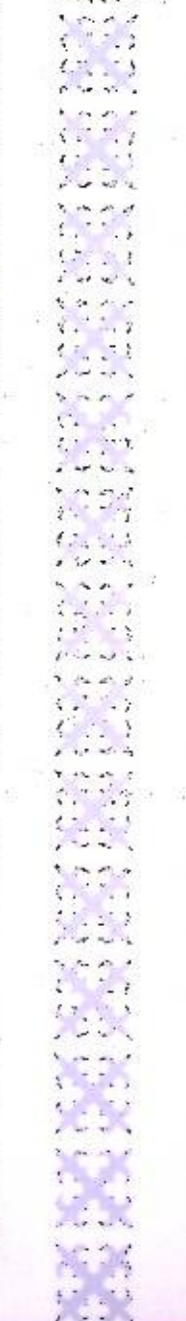
МИГРАЦИЯНЫ БАШКАРУУ МЕНЕН ТЕХНИКАЛЫК КЫЗМАТТАШТЫК

Кыргыз Республикасында миграцияны башкарууну жакшыртуу боюнча комиссия Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн алдындагы орган, ал өзүнө Кыргыз Республикасынын парламентинин депутаттарын жана ӨЭУлардын өкүлдөрүн камтыйт, Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министринин төрагалыгы астында иштейт жана квартал сайын жолугушуп турат. Бул көзөмөл органы, ал ушул программаны толугу менен жүзөгө ашыруу үчүн жасоо зарыл болгон прогрессти жана келечектеги иш-аракеттерди аныктоо максатында жолугушуп турат. Комиссияга, ошондой эле, айрым тиешелүү ведомстволордун ишин өлкөнүн жогорку жетекчилиги колдоосун камсыз кылуу, ошондой эле, бул программанын чегинде иштелип чыгуучу документтерди жактыруу жана андан соң пландаштыруу үчүн зарыл болгон түздөн-түз функциялар тапшырылган.

ЧЕК АРАЛАРДЫ БАШКАРУУ ЖАНА МААЛЫМАТ СИСТЕМАСЫ

Мамлекеттин мыкты жабдылган жана уюштурулган чек аралары мыйзамсыз миграцияны четтетүүгө, адамдарды мажбурлап иштетүү максатында мыйзамсыз ташууга каршы күрөшүүдө жана өлкөгө жана андан тышка миграциялык агымдар жөнүндө жаңыланган маалыматтарды берүүгө жардам кылат. 2000-жылы МОМ "Манас" Эл аралык аэропортун Миграция боюнча Маалыматтын компьютерлештирилген Ведомстволор аралык Системасы (МВСИМ) менен жабдыды, ал республикага келген жана андан чыккан адамдар жөнүндө маалыматты чогултат. МВСИМ миграция маселесин чечүүгө катышкан бардык министрликтердин системаларына кошулган. Маалымат системасы, ошондой эле, чуулгандуу тизмеге кошулган, ал чегарачыларга ак ниетсиз жана керексиз адамдарды табууга жана киргизбей коюуга мүмкүндүк берет. Жакында эле МОМ бул системанын камтуусун Ош аэропортуна чейин, ошондой эле, Торугарттагы жана Эркечтамдагы чек ара пункттарына чейин (Кытай менен жер үстүндөгү чегара) кеңейтти. АКШнын Элчилиги менен кызматташтыкта МОМ бул долбоорду (проектини) улантууну жана Кыргыз Республикасынын темир жол чек ара пункттарын анын Казакстан менен чек арасында жабдууну пландаштырууда. Кыргыз Республикасынын өкмөтү менен кызматташтыкта МОМ биринчи жолу корголгон жаңы визаларды берди, алар мыйзамсыз миграцияга жана адамды мажбурлап иштетүү максатында мыйзамсыз ташууга каршы күрөшүүгө жардам берет, ошондой эле, коргоонун алда канча жгорку даражаларына ээ, бул аны колго жасоо жагынан кыйынчылыкты билдирет.

МОМ, ошондой эле, чек арачылар үчүн англис тили боюнча курстарды берет, алар келген адамдар менен амандашууга жана алардын документтерин алда канча натыйжалуу

текшерүүгө жардам берет.

МОН Векторлар аралык Окуу Борборун түзүүнү пландаштырууда, ал миграция маселелери боюнча иштеген адамдарда эл аралык техникалык стандарттар (техникалык, тилдер, адам укуктары боюнча) билим курстарын берүүгө арналган.

МЫЙЗАМ ЧЫГАРУУ/МИГРАЦИЯЛЫК САЯСАТ

МОН Кыргыз Республикасынын өкмөтү миграцияны башкаруунун натыйжалуу системасын түзүү үчүн ага техникалык колдоону, окутууну жана жабдууну берет. Техникалык жардам эркин орун которууга республиканын жарандарынын укуктарын, ошондой эле, чет өлкөлөрдө иштөө укугун камсыз кыла турган тиешелүү укуктук базаны түзүү максатында өкмөткө берилет. Миграция маселелери үчүн зор мааниге ээ болгон төмөнкүдөй эки мыйзам кабыл алынды:

1. "Тышкы миграция жөнүндө" Кыргыз Республикасынын мыйзамы (2000-жыл)
2. "Ички миграция жөнүндө" Кыргыз Республикасынын мыйзамы (2002-жыл)

Азыркы учурда Кыргыз Республикасынын парламентинин жумушчу тобу "Жумушчу күчүнүн тышкы миграциясы жөнүндө" Кыргыз Республикасынын мыйзамынын кошумча долбоорун иштеп чыгууда. Бул мыйзам миграция чөйрөсүндө Кыргыз Республикасынын улуттук укуктук базасын кыйла жакшыртат жана мигранттардын ар кыл категорияларынын укуктук статусун аныктайт, ошондой эле, алардын укуктары менен таламдарын коргоону камсыз кылат. Ал гана эмес, ал эларалык кызматташтык, эл аралык макулдашууларды түзүү жана жумушчу күчүнүн натыйжалуу тышкы миграциясына шарттарды түзүү, ошондой эле, республиканы эл аралык эмгек рыногуна интеграциялоо үчүн негизди иштеп чыгат.

ИЧКИ МИГРАЦИЯ

МОН Кыргыз Республикасынын өкмөтү менен бирдикте ички миграцияны изилдөөнү жүргүздү. Бул талдоо МОН 1999-жылы өткөргөн талдоону толуктады. Изилдөөнүн жүрүшүндө мамлекеттин бардык областтарында пикир сурап-билүү жүргүзүлдү. Республиканын 7 областында 25000ден ашык адамдын пикири суралды. Алдын ала натыйжалар көрсөткөндөй, Нарын жана Талас областтары миграцияга баарынан көп дуушарланган жана азыркы учурда жумушчу күчүнүн массалык кетишин башынан өткөрүп жатат. Биротоло натыйжалар 2002-жылдын декабрынын аягына чейин даяр болууга тийиш.

АДАМДАРДЫ МАЖБУРЛАП ИШТЕТҮҮ МАКСАТЫНДА МЫЙЗАМСЫЗ ТАШУУГА КАРШЫ КҮРӨШҮ

Өзүнүн мандатына ылайык МОН адамдарды мажбурлап иштетүү максатында мыйзамсыз ташуу төмөнкүдөй учурларда орун алган деп эсептейт:

- Мигрант мыйзамсыз жалданган, өлкөнүн ичинде, ошондой эле, анын чегинен тышкары жакка уурдалган, сатылган жана/же алынып барган.

- Ортомчулар (мыйзамсыз ташуучулар) бул процесстин ар кандай бөлүгүнүн жүрүшүндө алдоо, мажбурлоо жолу менен жана/же мигранттардын фундаменталдык адам укуктарын бузган шарттарда мыйзамсыз пайдалануунун ар кандай башка формасы аркылуу экономикалык же ар кандай башка пайданы алат.

МОНдун максаты "адамдарды мажбурлап иштетүү максатында мыйзамсыз ташуу учурларынын санын азайтууда жана бул процесстин жүрүшүндө кармалган мигранттардын укуктарын коргоодо" турат. Кыргыз Республикасынын Өкмөтү менен

кызматташтыкта МОН адамдарды мажбурлап иштетүү максатында мыйзамсыз ташуу проблемасы жагынан чечимди мыйзамдык реформаларды иштеп чыгуу, коомдук маалымат жана жапа чеккендерге жардам аркылуу табууга аракет кылууда.

АДАМДАРДЫ МАЖБУРЛАП ИШТЕТҮҮ МАКСАТЫНДА МЫЙЗАМСЫЗ ТАШУУНУ ЧЕГЕРИШ (ЖОК КЫЛУУ)

МОН атайын коомдук маалымат кампаниясын баштады. Бул кампания Кыргыз Республикасынын жаш, иштебеген адамдарына жана тиешелүү ыйгарым укуктуу органдарга жумушчу күчүн мыйзамсыз ташуунун коркунучтарын жана кесепеттерин түшүнүүгө жардам берүүгө, акыры аягында, Кыргыз Республикасынын ичинде, андан жана ал аркылуу жумушчу күчүн мыйзамсыз ташууга тоскоолдук кылууга жана аны четтетүүгө тийиш. Эки шашылыш линия (Ошто жана Бишкекте) түзүлдү, алар чет өлкөдөн иш издеген адамдарга потенциалдуу тобокелдиктер жөнүндө маалымдайт жана жумушчу күчүн мыйзамсыз ташуунун курмандыктарына жардам берет.

МИГРАНТТАРДЫ КОРГОО

"Жумушчу күчүн мыйзамсыз ташуудан жапа чеккендерге жардам боюнча МОНдун проектиси" 2002-жылдын сентябрында каржыланган болучу. Жапа чеккендердин муктаждыктары аларга кандай жардам берүү керектигин жетиштүү билбегендиктин

натыйжасында көп учурда этибарга алынбайт. Жеке жана жарандык уюмдардын кудуретин түзүп жана жумушчу күчүн мыйзамсыз ташуунун проблемаларын коомчулуктун түшүнүүсүн күчөтүп, МОН жапа чеккендерге карата гумандуу мамилеге көмөктөшүүгө жана өзүнүн ишин жапа чеккендерди коомдун турмушуна реинтеграциялоого топтоого үмүттөнөт. Жапа чеккендер үчүн баш калкалай турган жай уюштурулат, андан алар өздөрүн коомго кайрадан аралашуу боюнча долбоордун (проектинин) чегинде психологиялык жардам ала алышат.

СОТ АРКЫЛУУ КУУГУНТУКТОО

Жапа чеккендерди коргоо жана жумушчу күчүн мыйзамсыз ташыган адамдарды сот аркылуу жазалоо үчүн МОН Башкы Прокуратура менен кызматташат жана жумушчу күчүн мыйзамсыз ташууга каршы күрөшүү боюнча мыйзамдар менен байланышкан маселелерге юристтерди окутат.

ДҮЙНӨЛҮК САЛАМАТТЫКТЫ САКТОО УЮМУ (ВОЗ)

ВОЗдун максаты дүйнөдөгү бардык адамдар ден соолуктун мүмкүн болгон эң жогорку абалына жетишүүсүндө турат. ВОЗдун Конституциясындагы аныктама боюнча, жөн гана оорунун жоктугу же ден соолуктун начардыгы эмес, толук дене-бою, акылы жана социалдык жактан толук жыргалчылык абалы ден соолук болуп саналат. 191 мүчө мамлекеттен турган Бириккен Улуттар Уюмунун атайын агентствосу болуу менен, ВОЗ бардык өлкөлөрдүн арасында саламаттыкты сактоо жагынан техникалык кызматташтыкка көмөктөшөт жана ооруларды контролдоо жана жоюу боюнча программаны жүзөгө ашырат, ошондой эле, адамдардын турмуш деңгээлин жакшыртууга умтулат.

ВОЗ төмөнкүдөй төрт негизги функцияны аткарат:

- саламаттыкты сактоо жагынан эл аралык сунуштарды берүү
- саламаттыкты сактоонун стандарттарын белгилөө
- саламаттыкты сактоонун улуттук программаларын күчөтүү жагынан өлкөлөрдүн өкмөттөрү менен кызматташуу
- саламаттыкты сактоонун тиешелүү технологияларын, маалыматын жана стандарттарын иштеп чыгуу жана өткөрүү

ВОЗ 1948жылы негизделген болучу, штаб-квартирасы Швейцариянын Женева шаарында. ВОЗ өз ишин өзүнүн үч негизги ыйгарым укуктуу органы: Саламаттыкты сактоо боюнча Дүйнөлүк Ассамблеясы, Аткаруу Комитети жана Катчылыгы аркылуу жүзөгө ашырат.

ВОЗ өкүм сүрүп келе жаткан элүү жыл адамдарга кыйла узак мезгил сыяктанып көрүнүшү мүмкүн, бирок ал адамзаттын бүткүл тарыхынын бир үзүмүн гана ээлейт. Чечектин таралышын четтетүүгө боло тургандыгы эки кылым бою белгилүү болгон, бирок ВОЗ уюштурган жана кандайдыр бир реалдуу иш жасоого кудуреттүү болгон коалиция жыйырманчы кылымда гана түзүлгөн. Саясий эрк, ишке берилгендик жана жапырт (жалпы жаамат менен) иштөөгө даярдык бар болгон учурда бул ийгиликке жетишүүнү улантпай коюуга себеп жок.

Саламаттыкты сактоо боюнча региондук артыкчылыктарды жана саламаттыкты сактоо чөйрөсүндөгү улуттук муктаждыктар боюнча алда канча тыгыз кызматташууну камсыз кылууну эске алып, ВОЗдун иши штаб-квартирада, ошондой эле, анын алты Региондук өкүлчүлүктөрүндө жүзөгө ашырылат. Ар бир региондук өкүлчүлүк жеке өзүнүн программасын аткарат, ал өздөрү иштеген өлкөлөрдө саламаттыкты сактоо проблемаларын чечүүгө багытталган.

ВОЗ КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА

Кыргызстан 1992-жылы Дүйнөлүк Саламаттыкты сактоо Уюмунун мүчөсү болуп калды. Бардык Борбордук Азия республикалары жактырган, Кыргыз Республикасынын өкмөтү менен ВОЗдун Европадагы Региондук өкүлчүлүгүнүн ортосундагы макулдашуунун негизинде 1993-жылдан тартып, Бишкекте ВОЗдун Борбордук Азия республикаларындагы саламаттыкты сактоо боюнча Маалымат Борбору өз иштерин жүзөгө ашырып жатат. 1994-жылдан тартып ВОЗдун Байланыш агентствосу иштеп, Кыргыз Республикасында ВОЗдун атынан иш алып барат.

Өлкөлөрдө ВОЗдун катышуусу төмөнкүдөй үч компоненттен турган стратегияны аткарат:

- ар бир өлкөнүн өзгөчөлүк муктаждыктарын канааттандыруу боюнча жардам берүү.
- ВОЗ өзүнүн техникалык жардамын көрсөтүүсүндө башкаруу интеграциясын камсыз кылуу.

Түздөн-түз натыйжаларга багытталган программаларды иштеп чыгуу жана ишке киргизүү аркылуу ВОЗ иштеген жерлерде анын атынан натыйжалуу иш алып баруу үчүн зарыл болгон саясий жана финансылык өбөлгөнү камсыз кылуу.

1996-жылы Кыргыз Республикасынын өкмөтү "Манас" Улуттук Саламаттыкты сактоо Системасынын Реформасынын Программасын киргизүүнү жактырган, ал ВОЗ тарабынан олуттуу колдоо жардамынын аркасында иштелип чыккан. Ал улуттук саламаттыкты сактоо системасын уюштуруунун, каржылоонун жана уюштуруунун реформасынын 10 жылдык программасын билдирген. Бул программанын башкы максаты бул системаны өткөөл жана өткөөлдөн кийинки мезгилдердин экономикалык реалдуулуктарына ылайык келтирүү, ошондой эле, Советтер Союзунан калган айрым эски практиканы жаңы, учурдагы, далилдерге багытталган практика менен алмаштыруу болгон. Ал ошондой эле, саламаттыкты сактоо системасынын жогорку адистешкен советтик моделинен алгачкы жардамды көрсөтүүгө негизделген жана топтолгон моделге өтүүнү болжолдойт.

САЯСАТТЫ ИШТЕП ЧЫГУУ

- Улуу Британиянын Эл аралык өнүктүрүү министрлиги каржылаган (саясатты талдоо менен

анын реформасынын жана өнүгүшүнүн ортосундагы байланышты күчөтүү аркылуу саламаттыкты сактоонун жакшыртылган жана туруктуу саясатын түзүү боюнча) проектти жүзөгө ашыруу жолу менен "Манас" саламаттыкты сактоо реформасынын проектисин колдоо. Проект төмөнкүдөй эки негизги жактарда иштейт: (1) саламаттыкты сактоо саясатына түздөн-түз тиешеси болгон изилдөөлөрдү жүргүзүү жана киргизүү жөндөмүн күчөтүү жана (2) изилдөөлөрдү өздөштүрүү, техникалык жардам берүү жана саламаттыкты сактоо саясаты жагынан Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги менен консультация жүргүзүү.

Башкы таламдаш тараптардын (Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин, Кыргыз Республикасынын Медициналык дары-дармектер боюнча мамлекеттик комиссиясынын, БУУнун УПНсынын, Сорос Фондунун, ӨЗУнун) катышуусу менен САны четтетүү боюнча улуттук стратегияны иштеп чыгууну колдоо.

Өлкөдө тиешелүү программаны, Дүйнөлүк Тамехисиз Күндөрдүн (31-май) иш-чараларын, "Алдоого алдырба" деген долбоордун иш-чараларын, "Жаштар жана чылым чегүү" жана "Тамекени колдонуу" деген социалдык изилдөөлөрдү жүзөгө ашыруу жолу менен тамекени колдонууга контролдук кылуу боюнча улуттук саясатты иштеп чыгууну жана иш-аракеттердин планын түзүүнү колдоо.

ИНФРАСТРУКТУРАНЫ ЖАНА СИСТЕМАНЫ ӨНҮКТҮРҮҮ

Дары-дармектерге көзөмөл жүргүзүү саясатын киргизүү, ал клиникалык протоколдорду иштеп чыгуу жана киргизүү, дары-дармектер жөнүндө улуттук маалымат Борборунун жардамы менен далилдерге негизделген дары-дармектер жөнүндө маалыматты берүү жолу менен дары-дармектердин жеткиликтүүлүгүн жана аларды сарамжалдуу пайдаланууну камсыз кылууга багытталган.

"Манас" саламаттыкты сактоо системасынын реформа долбоорунун чектеринде жогорку медициналык билим берүүнү иштеп чыгууга (2001-жылдан тартып жаңы модулдук системаны киргизүүгө) багытталган РНС реформасын өздөштүрүүнүн чектеринде, үй-бүлөдө оорулууларды багууда, потенциалды түзүүдө (2002-2003-жылдардагы мезгилде жалпы билим берүү программалары,

мектептерде денсоолукка, саламаттыкты сактоону үнөмдөөгө, саламаттыкты сактоону башкарууга, малярияны четтетүүгө, байкоочу курстарга жана башкаларга окутуу боюнча 24 грант берилген болучу) берилүүчү консультация жана техникалык колдоо.

• Саламаттыкты сактоонун абалынын көрсөткүчтөрүнүн (DPS) пакетин жаңылоо жана таркатуу аркылуу саламаттыкты сактоонун улуттук маалымат базасын иштеп чыгуу жана колдоо жагынан "Манас" саламаттыкты сактоо системасынын реформасы боюнча саламаттыкты сактоонун маалымат системасын күчөтүүгө консультация берүү жана техникалык жактан колдоо, ошондой эле, "баланын тирүү төрөлүшү" жагынан ВОЗдун аныктамасын киргизүү.

• Өзгөчө кырдаал учурунда Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигине байланыш жабдууларын жана түзүлүштөрүн берүү, маалымат базасын жана эрте алдын алуу системасын өркүндөтүү менен анын ишин жакшыртуу жолу менен өзгөчө кырдаалдарга даяр болуу боюнча медициналык кызмат көрсөтүү жагынан улуттук потенциалды күчөтүүдө консультация жана жардам берүү. 2000-жылы ВОЗдун Байланыш өкүлчүлүгү дары-дармектерди тапшыруу боюнча Департамент менен кызматташтыктын алкагында аптеканы жана ага өзгөчө кырдаалдар үчүн ВОЗдун атайын аптекаларын берүү үчүн медициналык

ыкмаларды уюштурду.

• Ооруканаларда жугуштуу ооруларды жана оорукананын калдыктарын башкаруу стратегиясын киргизүү жолу менен Санэпидмедкызмат реформасын колдоо, коомдук саламаттыкты сактоо системасын иштеп чыгуу. Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги ооруканаларда жугуштуу ооруларды жана оорукананын калдыктарын башкаруу жана Иш-аракеттердин календарлык планы жагынан алдын алуу чаралары боюнча жаңы Жарлыкты аткарууда.

• Безгекке көзөмөл жүргүзүү күчөтүүнү колдоо. Областтык жана райондук деңгээлдерде адистерди окутуу, тиешелүү кызматтардын техникалык мүмкүнчүлүктөрүн күчөтүү, жер-жерлерде тобокелдик аймактарында көз салууну колдоо, РМВнын документтерин которуу жана жарыялоо безгекке контролдук кылуу чөйрөсүндө негизги иш болуп саналат. Безгек проблемасы боюнча ВОЗдун талаа өкүлчүлүгү малярияга каршы күрөшүү жана малярия учурларын четтетүү максатында 2003-жылы ачылган.

ТЕХНИКАЛЫК ЖАРДАМ

• Балдардын ооруларын башкаруу боюнча стратегияны (үч райондо пилоттук проекти боюнча жүзөгө ашырылат) жана перинаталдык (эки областтагы пилоттук долбоордун (проекти) боюнча жүзөгө ашырылуучу) жактагы стратегияны киргизүүгө консультация жана жардам берүү, булар баланын жана эненин өлүмгө учурашы, жугуштуу оорулар жана балдардын денсоолугу жагындагы кырдаалды жакшыртууга багытталган.

• 2003-жылдын сентябрында репродуктивдүү ден соолук стратегиясын жүзөгө ашырууда консультация жана жардам жана анын натыйжалары боюнча маалымат чогултуу (Кыргыз Республикасында эненин керектөөлөрүнө тездик менен баа берүү, Нарын областынын райондорунун биринде жана Бишкек шаарындагы № 2 поликлиникада пилоттук проектиси боюнча жатындын рагына тест өткөрүү) жүзөгө ашырылды.

• Саламаттыкты сактоого көмөк көрсөтүү боюнча улуттук стратегияны күчөтүүнү колдоо (саламаттыкты сактоого

көмөктөшүүнүн, республиканын мектептериндеги бир нече пилоттук программа боюнча мектептердин ден соолук стратегиясын киргизүүнүн улуттук концепциясын иштеп чыгуу).

• Саламаттыкты сактоого көмөк көрсөтүү боюнча коммуникациялык долбоорду киргизүүнү колдоо, анын ичинде саламаттыкты сактоо боюнча маалымат алмашуунун улуттук системасын күчөтүү. Далилдерге негизделген тармакты түзүү жана жалпыга маалымдоо каражаттарына берүү.

• ВИЧ/СПИД жана БППП, анын ичинде кандын коопсуздугу жагынан иштин алкагында улуттук

жана областтык деңгээлдерде дарылоону колдоо жана синдром ыкмасын киргизүү (денесин саткан адамдарды дарылоо, тажрыйбаны башка региондорго берүү боюнча БППП клиникаларын колдоо, БПППны дарылоо боюнча сунуштарды киргизүү, изилдөөлөр, экинчи муунга байкоо жүргүзүү системасын ишке киргизүү). ВОЗ Глобалдык фонддун программасын жүзөгө ашыруу жагынан Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө күчтүү техникалык колдоо көрсөтүүдө.

• Иммунизациянын улуттук программасын (2001-жылдан тартып 2005-жылга чейинки мезгилде) колдоо жана иммунизациянын графиги менен схемасын, коопсуз иммунизациялоо практикасын иштеп чыгуу жолу менен Кеңейтилген иммунизация программасынын потенциалын түзүүнү, ага көз салууну жана баа берүүнү колдоо, турктуу өнүктүрүүнүн, вакцинациянын көзкарандысыздыгынын

жана башкалардын пландарын иштеп чыгуу. Кыргыз Республикасы полиомиелитти, кызылчаны/кызамакты жана байланыштуу ооруларды жоюу программасын ийгиликтүү өздөштүрдү.

• Акыл-эстин саламаттыгы жагынан улуттук программаны киргизүүнү колдоо. ВОЗ республикага акыл-эс саламаттыгы жагынан улуттук программаны киргизүүгө колдоо көрсөтөт.

2001-жылы ВОЗ Кыргыз Республикасына ал "XXI кылымдагы Кыргыз Республикасындагы саламаттыкты сактоо" деп аталган жаңы стратегиялык документти иштеп чыгышында колдоо көрсөттү. Бул документ келечекте саламаттыкты сактоонун алдында турган проблемаларды карайт жана адамдар өзүнүн фундаменталдык укугу, өзүнүн денсоолук абалынын жетүүгө мүмкүн болгон эң жогорку даражасына жетүү жана аны сактоо мүмкүнчүлүгү катары ээ боло турган шарттарды түзүү процессин баяндайт.

Бул документтин жаңылыгы төмөнкүдөй жаңы ыкмаларды пайдаланууда турат:

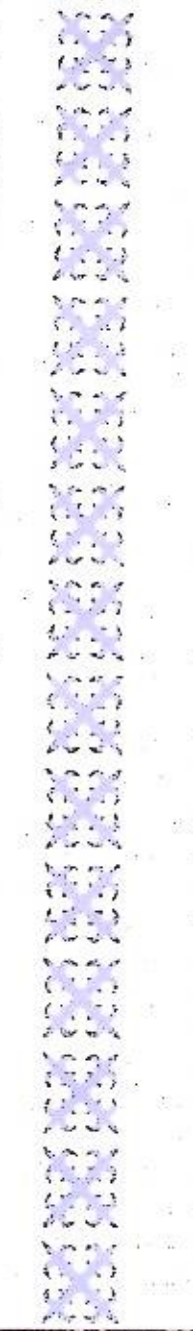
• "Саламатта жашоого багыт алуу" негизиндеги ыкма, ал турмуштагы бардык окуяларды айрым жана көзкарандысыз бөлүк катары эмес, өзара байланыштуу көрүнүш катары кароону билдирет.

• Айлана-чөйрөнү коргоону камсыз кылууга багыт алуу, бул процесске көпчүлүк таламдаш тараптардын адамдын турмушунун бардык деңгээлдеринде - үйдө/үйбүлөдө, мектепте, иште жана жамаатта катышуусу.

• Секторлор аралык ыкма, ал саламаттыкты сактоо системасын калыптандырууда роль ойногон факторлорду жакшыртууга багытталган.

• Түздөн-түз натыйжаларды көздөбөгөн программаларды иштеп чыгуу.

Кыргыз Республикасындагы реформалардын процессинин ийгилиги эл аралык деңгээлде таанылды, ал эми реформалар башка өлкөлөр үчүн ийгиликтин мисалы катары өткөрүлө баштады. Ушулардын бардыгы биргелешкен күчаракеттердин жана элараралык уюмдардын кызматташтыгынын жана саламаттыкты сактоо системасын өнүктүрүү ишине Кыргыз Республикасынын саясий лидерлери тараптан жогорку саясий берилгендиктин аркасында болуп өттү.

БУУНУН БИЛИМ, ИЛИМ ЖАНА МАДАНИЯТ МАСЕЛЕЛЕРИ БОЮНЧА УЮМУ (ЮНЕСКО)

ЮНЕСКО КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА

Кыргызстан ЮНЕСКОнун төмөнкүдөй бир нече ири билим программаларына кошулду жана иштеп жатат: Бардыгы үчүн билим (ОДВ), ЮНЕСКОнун Ассоциацияланган мектептеринин тармагы, кесиптик жана техникалык билим берүүнү өнүктүрүү боюнча долбоор (проект), ошондой эле, ЮНЕСКОнун кафедраларынын тармагын кеңейтүү боюнча долбоор. Бул долбоорлор боюнча Улуттук Комиссия Кыргыз Республикасынын Билим, илим жана маданият министрлиги, Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Билим жана илим боюнча комиссия менен тыгыз кызматташууда.

БАРДЫГЫ ҮЧҮН БИЛИМ (ОДВ)

ОДВ ЮНЕСКОнун ишинин артыкчылыктуу багыттарынын бири болуп саналат.

Дакар Форумунун чечимдерин аткаруу үчүн Кыргызстанда билим берүү жагынан көрсөткүчтөр боюнча улуттук деңгээлдеги семинарлар өткөрүлүүдө жана Кыргызстандын бийликтери ОДВ боюнча ар жылдагы улуттук докладды жана баяндамаларды даярдашы боюнча контракттар аткарылууда.

ОКУТУУ ЧӨЙРӨСҮНДӨГҮ ЖЕТИШКЕНДИКТЕРДИН МОНИТОРИНГИ

ОДВнын чектериндеги ишчаралардын бир бөлүгү катары Кыргызстанда билим берүү

боюнча маалыматтарды чогултуу жана талдоо үчүн 4-даражадагы окутуу чөйрөсүндөгү жетишкендиктердин мониторинги боюнча улуттук баяндама аткарылууда. Бул баяндамадан келип чыккан сунуштар эбегейсиз зор мааниге ээ жана учурдагы өткөөл мезгилде билим берүүнүн сапатын жакшыртуу жана өлкөдө билим берүүнүн объективдүү жана көзкарандысыз мониторингинин маданиятын өнүктүрүү мүмкүнчүлүгүн берет.

ЮНЕСКОнун КАФЕДРАЛАРЫНЫН ТАРМАГЫН КЕҢЕЙТҮҮ БОЮНЧА ДОЛБООР

Кафедралык программа ЮНЕСКОнун негизги механизмдин билдирет, анын жардамы менен жогорку билим жагынан эл аралык кызматташтыкка ар тараптан колдоо көрсөтүлөт. ЮНЕСКОнун иштери боюнча

Улуттук комиссиянын жигердүү көмөктөшүүсү аркасында UNITWIN/UNESCO программасы боюнча Кыргыз улуттук университетинин, Кыргыз-Россиялык Славян университетинин, Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Башкаруу Академиясынын алдында ЮНЕСКО кафедралары, Ош шаарындагы Кыргыз-Өзбек университетинде жана Кыргызстандын Эл аралык Университетинде филиалдары түзүлгөн.

КЕСИПТИК ЖАНА ТЕХНИКАЛЫК БИЛИМ БЕРҮҮНҮ ӨНҮКТҮРҮҮ БОЮНЧА ДОЛБООР

1999-жылы Кыргызстанда ЮНЕСКОнун Борбору түзүлгөн жана иштеп жатат, ал кесиптик билим берүү реформаларына жардам берүүгө, анын ичинде реформанын багыттары боюнча ишти жүзөгө ашырууга жана инновацияны киргизүүгө мамлекеттик структураларга, коомдук жана жеке секторго жардам берүүгө чакырылган.

ЮНЕСКОнун АССОЦИАЦИЯЛАНГАН МЕКТЕПТЕРИНИН ТАРМАГЫ

Кыргызстан ЮНЕСКОнун Ассоциацияланган мектептеринин тармагына кошулган, дүйнө маданияттарын, жаштар арасындагы сабырдуулукту жана адам укуктарын колдоодо билим берүүгө чакырылган. Республиканын жаштары региондук Балдардын жаштар лагерлеринин жана Дүйнөлүк балдар

парламентинин ишине катышты. Бүгүнкү күндө өлкөдө ЮНЕСКОнун төмөнкүдөй башкы стратегиялык багыттарын алга илгерилетүү маданият жагынан Улуттук комиссиянын маанилүү милдеттеринин бири болуп саналат:

- Материалдык жана материалдык эмес мурасты сактоого жана өнүктүрүүгө көмөктөшүү.
- Материалдык жана материалдык эмес мурасты сактоо боюнча дүйнөлүк процесстин контекстинде маданий ар түрдүүлүктү, илимий прогрессти, глобалдык тармакка кирүүнү алга илгерилетүү максатында маалыматтык, коммуникациялык технологияларды өнүктүрүү.
- Материалдык жана материалдык эмес мурасты коргоо үчүн өлкөдө маданий, укуктук жана аудиовизуалдык саясатты алга илгерилетүү.
- Кыргызстандын көрүнүктүү эстеликтерин Дүйнөлүк жаратылыш жана маданий мурастын тизмесине киргизүү, бул жалпы адамзаттык мурастын эстеликтерин сактоого жана өнүктүрүүгө эларалык илимий, турсттик жана техникалык жактан көмөктөшүүгө кыйла өлчөмдө түрткү берет.
- 2000-жылдын январында Кыргызстан ЮНЕСКОнун Дүйнөлүк мурасынын Борборуна кириши ЮНЕСКОнун Дүйнөлүк мурасынын Тизмесине киргизүү үчүн талапкер катары Кыргызстандын алда канча белгилүү алты архитектуралык жана жаратылыш эстеликтерин сунуш кылуу мүмкүнчүлүгүн берди, алар:
  - Жаратылыш-маданий ландшафты катары Ысыккөл.
  - Саймалыташтагы петроглифтер.
  - Жаратылыш-маданий ландшафты катары Сулайман тоо.
  - Шах-Фазиль тарыхый-архитектуралык эстелиги.
  - Өзгөн тарыхый-архитектуралык комплекси.
  - Бурана мунарасы жана Чүй өрөөнүндөгү Улуу Жибек Жолундагы башка байыркы шаарчалар.

ДУЙНӨЛҮК МУРАСЫ

Улуттук комиссия ошондой эле, ЮНЕСКОнун материалдык эмес мурасты сактоо боюнча Программасына Кыргызстандын катышуусуна

жигердүү көмөк көрсөтөт. Бул программанын тематикасына ылайык манасчылардын мурасын сактоо проблемасына кайрылуу чечими кабыл алынган.

Өлкөнүн документалдык мурасынын баалуу материалдарын сактоо боюнча ЮНЕСКОнун "Дүйнөнүн мурасы" Программасы, Кыргыз Республикасынын Улуттук китепканасы менен бирдикте "Манас" CD-ROM түзүлдү, ал эпостун С.Орозбаковдун айтуусундагы басылмасын, Манас боюнча илимий изилдөөлөрдү, эпосту изилдөөчүлөр жана айтуучулар боюнча маалыматты, ошондой эле, элдик байыркы сейрек кездешүүчү күүлөрдүн аткарылышын камтыйт. "Манастын" дүйнөдө биринчи жолку англис тилидеги эки томдугунун жарыяланышы сыяктуу эле "Манас" CD-ROM ЮНЕСКО тарабынан жогорку баага ээ болду.

БАЙЛАНЫШ ЖАНА МААЛЫМАТ ЮНЕСКОнун көмөгү аркасында 1995-2002-жылдардын ичинде:

- мааракеси ЮНЕСКОнун Эстелик даталарынын календарына киргизилген Касым Тыныстановдун 100 жылдыгына карата "Касым Тыныстановдун чыгармачыл мурасы" деген мультимедиялык лазердик дисканы түзүү боюнча долбоор турмушка ашырылды;

- Мамлекеттик телекөрсөтүүнүн жаңылыктар студиясы эң жаңы жабдыктар менен камсыз кылынды;

- "Кабар" мамлекеттик маалымат агентствосу жаңы техника менен жабдылды;

- массалык маалымат каражаттары жана байланыш боюнча билим берүүнү өнүктүрүү үчүн КУУнун журналистика факультети жаңы техникалык жабдууну алды.

Азыркы учурга карата Кыргыз Республикасынын ЮНЕСКОнун иштери боюнча Улуттук комиссиясы республиканын алыскы райондорунда Мультимедиа борборлорду түзүү боюнча долбоорду иштеп чыгууда.

Карама-каршылыктардын алдын алуу борборунун жана "Борбордук Азия жана дүйнө маданияты" журналынын иши

ЮНЕСКОнун Кыргызстандагы ишинин артыкчылыктарынын бири болуп "Дүйнө маданияты, карама-каршылыктардын алдын алуу жана маданияттар ортосундагы диалог" деген багыт саналат. Бул багыттын максаты жана милдети адам укуктарын, сабырдуулукту жана демократиялык принциптерди урматтоого көмөктөшүүдө; маданияттар ортосундагы диалогду жана маданий плюрализмди өнүктүрүүдө; пикирди билдирүүнүн ар тараптуу эркиндигин камсыз кылууда; кысымга алуунун бардык формаларына каршы күрөшүүдө жана зордук-зомбулукту жок кылууга; тынчтыкты жана туруктуу өнүгүүнү камсыз кыла турган социалдык жана саясий инфраструктураларды кайра курууда; катаал карама-каршылыктарды андан ары күчөтүүнүн алдын алууга умтулууда; социалдык-саясий оорчулук шарттарында иштиктүү диалогду кубаттоодо турат.

Сабырдуулук жана карама-каршылыктардын алдын алуу борбору "Борбордук Азия жана дүйнө маданияты" деген илимий-билим берүү журналын чыгара баштады. Журнал дүйнө маданиятынын концепциясын өнүктүрүүдө, карама-каршылыктардын жана зордук-зомбулуктун булактарын, сабырдуулуктун көп кырдуу жактарын изилдөөдө, маданияттар менен диндердин ортосундагы диалог идеяларын жана принциптерин алга илгерилетүүдө ата-мекендик жана чет өлкөлүк интеллектуалдардын күч-аракеттерин бириктирүүгө мүмкүндүк берди.

ЭЛ АРАЛЫК ВАЛЮТА ФОНДУ (МВФ)

Эл аралык валюта фонду мамлекеттер аралык кредиттик-акча институту катары 1946-жылы экинчи дүйнөлүк согуштун кесепетинен эларалык соода жана төлөмдөр системасындагы зор кыйроондон жана Улуу Депрессиядан кийин түзүлгөн. Анын негизги максаты эларалык сооданын теңдеш өсүүсүнө көмөк көрсөтүү, валюта курстарынын стабилдүүлүгүн арттыруу, көп тараптуу төлөмдөр системасын колдоо, ошондой эле, анын мүчөлөрүнө төлөм балансынын кемчилдигин түзөтүүгө, соодада жана төлөмдөрдү төлөөдө чектөөлөрсүз эле жардам көрсөтүү үрөтүндө финансы каражаттарын берүү болуп эсептелет.

МВФ КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА

Советтер Союзу кулагандан кийин МВФ Советтер Союзунун мурдагы республикаларынын бардыгында рынок экономикасына тынымсыз өтүүгө жигердүү көмөк көрсөтүп келет. Кыргыз Республикасы МВФга 1992-жылы кирген жана ошондон бери ар кандай программалардын алкагында финансы жардамын алып келет. Көзкарандысыздыктын алгачкы жылдарында күчтүү инфляцияга, төлөм балансынын начарлап кетишине жана өлкөнүн өндүрүш секторунун кыйрашына каршы күрөшүүгө багытталган Системалык Трансформациялоо Программасынын (ПСТ) алкагында жардам көрсөтүлүп келген. Ошондой болсо да, Кыргыз

Республикасы 1994-жылдан тартып жөнгө салуунун кыска мөөнөттүү программаларын киргизе баштады. Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн ишаракеттери колдоого алынды, алгач Тездетилген курамдык жөнгө салуу программасы (ПУСК), андан кийин кедейликти жеңилдетүү жана өсүү программасы (ПСБР) менен колдоого алынды.

Акыркы бир нече жыл ичинде өтө күч алып кеткен кедейчиликке каршы күрөшүү Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн олуттуу максаттарынын бири болуп эсептелет. МВФ мамлекеттин бул жааттагы иштерин колдойт жана өкмөттүн Кедейликти кыскартуунун улуттук стратегиясын даярдоосуна өнөктөш болот. Келечекте МВФ мамлекеттик органдар менен

БҮТКҮЛ ДҮЙНӨЛҮК БАНК (ВБ)

Бүткүл дүйнөлүк Банк (Эл аралык Реконструкциялоо жана Өнүктүрүү Бангы жана Эл аралык Өнүктүрүү Ассоциациясы) Эл аралык Валюта Фонду (МВФ) менен бир мезгилде 1944-жылы Бириккен Улуттар Уюмунун Бреттон-Вудстагы Конференциясынын резолюциясынын натыйжасында негизделген.

1946-жылдан тартып Бүткүл дүйнөлүк банк Бириккен Улуттар Уюмунун адистештирилген финансы институту катары иштөөдө, анын штаб-квартирасы АКШнын Колумбия округундагы Вашингтон шаарында жайгашкан, дүйнөнүн 100дөн ашык өлкөсүндө, анын ичинде Кыргыз Республикасында да өкүлчүлүктөрү бар. Ага 184 мамлекет мүчө болгон.

Дүйнөлүк банктын тобу өнүктүрүү үчүн эң ири дүйнөлүк жардам булактары болуп эсептелет. 2002-жылдагы фискалдык мезгил ичинде Банк өзүнө клиент болгон өлкөлөргө 19,5 миллиард АКШ долларындагы суммада кредит берген. Ал 100дөн ашык өнүгүп келаткан мамлекетте иштейт жана анын негизги багыты эң кедей адамдарга жана өлкөлөргө жардам берүү болуп эсептелет.

Банктын миссиясы узак мөөнөттүү натыйжаларга жетишүүгө багытталган кедейликке каршы көсипкөйлүк жана берилгендик менен күрөшүүдө турат. Банк ресурстарды берүү, тажрыйба алмашуу, өлкөнүн күч-кубатын түзүү жана жеке, мамлекеттик секторлордо кызматташтыкты уюштуруу аркылуу адамдарга өздөрүнө жана өз чөйрөлөрүнө өздөрү жардам беришине көмөк көрсөтөт.

алардын кедейликти кыскартуу стратегиясын турмушка ашыруудагы иштеринде кызматташат. Кыргыз Республикасынын Өкмөтү менен МВФ кызматташып жаткан негизги багыттар макроэкономикалык стабилдүүлүктү туруктуу кармап туруу, тышкы карызды азайтуу жана банк системасын күчтөндүрүү болуп эсептелет.

Техникалык жактан колдоо МВФнын Кыргыз Республикасынын өкмөтү тарабынан жүргүзүлүп жаткан реформага көрсөтүп жаткан жардамынын олуттуу аспекти болуп саналат. Көзкарандысыздыктын алгачкы жылдарында узак мөөнөттүү техникалык кеңешчилер статистиканын, салык системасынын жана Улуттук Банктын ишаракеттеринин сапатын жогорулатуу боюнча маанилүү иштер аткарылды. Алардын иш-аракеттерине Вашингтондогу штаб-квартирадан келген кеңири чөйрөдөгү кыска мөөнөттүү техникалык миссиялар кошумча болгон. Соңку жылдары МВФнын техникалык жардамы негизинен банк секторун күчтөндүрүүгө жана өлкөнүн карыздарынын абалына байкоо жүргүзүү ыкмаларын жакшыртууга карай багытталган. Мына ошентип, МВФнын техникалык жардамы Кыргыз Республикасынын Өкмөтү менен Фонддун ортосунда макулдашылган экономикалык программалардын аткарылуу процесстерин толуктады.

Валюта Фонду мамлекеттик кызматкерлер үчүн же Колумбия округундагы Вашингтондо же Венада билим берүү курстарын, ошондой эле, региондук курстарды уюштуруу аркылуу Кыргыз Республикасынын мүмкүнчүлүктөрүн арттырууну жигердүү колдоого алууда. Мындай курстар ага катышуучуларга макроэкономикалык анализ, фискалдык жана финансылык анализ жана статистикалык маалыматтарды топтоо жана жалпылаштыруу боюнча эң мыкты тажрыйбаларды үйрөтүүгө карай багытталган.

МВФ Кыргыз Республикасында 1992-жылдын август айынан бери, качан гана Улуттук банктын аймагында Туруктуу өкүлдүн башкармасын уюштургандан бери иштөөдө. Бул башкарма

МВФ менен Кыргыз Республикасынын мамлекеттик органдарынын ортосунда дурус иштиктүү мамилелерге көмөк көрсөтүү, Кыргыз Республикасындагы экономикалык жана саясий кырдаалга байкоо жүргүзүү жана аларды талдоо, Кыргыз Республикасынын өкмөтүнө макроэкономикалык жана структуралык

реформаларды жүргүзүү, МВФ тарабынан каржыланып жаткан тийиштүү программаларды аткарууга жана МВФ тарабынан берилип жаткан жардамдын ишке ашырылышын колдоо ролун аткарууга тийиш болгон. Туруктуу өкүлдүн башкармасы Фонддун кедейликти жеңилдетүү стратегиясын колдоо боюнча иштеринде да маанилүү роль ойнойт. Мына ошентип, жарандык коом менен тыгыз кызматташтыкты сактоо жана макроэкономикалык саясатты жана структуралык реформаларды колдоо Туруктуу өкүлдүн олуттуу милдеттери болуп эсептелет. Туруктуу өкүлдүн башкармасы саясат жана техникалык жардам маселелери боюнча консультация берүүнү координациялоого көмөк көрсөтүү максатында ар кандай көп тараптуу институттар жана эки тараптуу донордук уюмдар менен тыгыз байланыштарды түзүүгө жана ал байланыштарды күтүүгө да катышат.

Кыргыз Республикасы 1992-жылдын сентябрь айында Бүткүл дүйнөлүк банктын тобуна кирген учурдан тартып Банктын өлкөгө болгон жардамы өлкөнүн командалык-администрациялык системасынан рынок экономикасына өтүшүнө жана туруктуу өсүш үчүн жербай түзүүсүнө карай багытталган. Банктын стратегиясы тез таасир этүү системасынын жербайын калыптандыруу саясатына негизделген иш-аракеттерди жана сектордук инвестицияларды колдоо болгон. Соңку жылдары Банктын жардамы физикалык жана социалдык секторлордун инфраструктурасына инвестициялоо, структуралык реформаларды тездетүү, айыл чарба тармагын өнүктүрүү максатын көздөө менен калктын кедей катмарларына арналган туруктуу өнүгүүнү жана экономикалык өсүштү камсыз кылуу аркылуу кедейликти кыскартууга карай багытталган. Тийиштүү түрдө, Банк тарабынан каржыланып жаткан ишаракеттер өсүүгө жетишүү аркылуу кедейлик маселесин чечүүгө карай багытталган жана анын алкагында жеке секторду өнүктүрүүгө басым жасалган.

Бүткүл дүйнөлүк банктын жеке сектордун ишине жооп берүүчү органы Эл аралык финансы корпорациясы болуп эсептелет (МФК). Кыргыз Республикасындагы МФКнын портфели экономикалык оош-кыйыштар жана начар инвестициялык климат менен чектелген, бирок азыркы 27,2 миллион АКШ долларына чейинки деңгээлине чейин туруктуу өсүп жеткен. Азыр колдонулуп жаткан портфелде Кумтөр кенине инвестициялоо, ошондой эле, упаковкалао буюмдарын чыгаруучу заводду (Алтын Ажыдар) жана финансы секторунун үч

долбоору (Демирбанк, КИСВ жана FINCA) эң ири инвестициялар болуп эсептелет. МФК чакан региондук өзара фондун инвестициялоону да бекитти. Чакан ишкердик Фондунун (МФП) жол-жоболорунун алкагында МФК макарон азыктарын чыгаруучу заводду (Акун) тике инвестициялоону ишке ашырды.

Бүткүл дүйнөлүк банктын куржуну
(портфели)

Жөнгө салуу алкагында кредиттерди берүү: Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн Экономикалык реформа программасынын алкагында төлөм балансын колдоо үчүн жети кредит берилген. Бул жети кредит төмөнкүлөр: (1) маанилүү импорт жана техникалык жардам менен кошо экономикалык реформа программасын иштеп чыгууну жана турмушка ашырууну каржылоо боюнча Калыбына келтирүү кредити (КР); (2) Ишканаларды менчиктештирүү, реструктуралоо, жана Ишканаларды реструктуралоо жана демонтаждоо боюнча агенствонун программасын ишке киргизүү боюнча Ишканалар секторун менчиктештирүү жана жөнгө салууга карата кредит (PESAC); (3) Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн айыл чарба бирикмелерин демонополизациялоо, жер рыногун өнүктүрүү жана соода, баалар теңдештигиндеги калган бузууларды четтетүү

боюнча программасын колдоо үчүн Айыл чарбасындагы менчиктештирүү, ишканаларды жөнгө салуу үчүн кредит; (4) Курч экономикалык трансформация шартында банк секторуна өзгөчө көңүл буруу менен финансы секторун реформалоо үчүн Финансы секторун жөнгө салуу үчүн кредит (FINSAC); (5) Бюджеттин тартыштыгын кыскартууда жана жеке сектордун ресурстарын башкарууну күчөтүүдө Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө жардам берүү үчүн Жеке сектордун ресурстарын башкарууну жөнгө салууга карата кредит; (6) Мамлекеттик пенсия системасын, социалдык жардамды жана калкты иш менен камсыз кылуу боюнча кызматтарды реформалоо үчүн Социалдык секторду реформалоого кредит (SOSAC); (7) Калктын эң кедей катмарлары коммуналдык кызматтан мүмкүн болушунча пайдалана алгыдай деңгээлде камсыз кылуу менен коммуналдык кызмат системасын реформалоо жана бюджеттик, ишкер чөйрөнү жакшыртуу үчүн Структуралык консолидацияны жөнгө салууга кредит (CSAC); Азыркы мезгилде CSAC реформалар программасынын алкагында зарыл болгон талдоо иштерин жүргүзүүнү жана белгилүү бир жабдууларды жеткирүүнү каржылоо максатында берилген Техникалык жардамга кредит да турмушка ашырылууда.

Инвестициялоо алкагында кредиттерди берүү: Кыргыз Республикасында Банктын портфели төмөнкүдөй негизги секторлордо иштөө үчүн түзүлөт:

Адам ресурстарын өнүктүрүү: (1) өткөөл мезгилдин социалдык чыгымдарын азайтуу үчүн түзүлгөн социалдык коопсуздук тармагы боюнча долбоор жана (2) Саламаттыкты сактоо секторунун эки долбоору, булар саламаттыкты сактоо системасын реформалоону жана реструктуралаштырууну колдоо, саламаттыкты

сактоону каржылоо жана сектордогу сапаттык жактан жакшыруулар үчүн ишке ашырылат.

Жеке жана финансы секторлорун өнүктүрүү: (3) жеке ишкердикке көмөк көрсөтүү максатында иштелип чыккан Жеке ишкердикти колдоо боюнча долбоор (PESP); жана (4) финансы секторун институттук өнүктүрүү боюнча ишаракеттерди колдоо максатында иштелип чыккан Финансы секторуна техникалык жардам көрсөтүү боюнча долбоор (FINSAC/TA).

Инфраструктура жана энергетика: (5) телекоммуникация кызматтарын кеңейтүү, модернизациялоо жана телекоммуникациялык кызматтар секторун тийиштүү жөнгө салуучу жана саясий негиздерин орнотуу максатында иштелип чыккан теле байланыштар боюнча долбоор; (6) Бишкек, Ош, Жалал-Абад шаарларында жолдорду калыбына келтирүү жана шаар жолдорун калыбына келтирүүнү жана аларды күтүүнү каржылоо жол-жоболорун иштеп чыгуу максатында ишке киргизилген Шаар транспорту боюнча долбоор; (7) Энергеосистеманы жана жылуулук борборун калыбына келтирүү боюнча долбоор жана энергеосистеманы, жулуулук борборун калыбына келтирүү, реформалоо, өнүктүрүү максатында ишке ашырылуучу Энергеосистеманы жана жылуулук борборун калыбына келтирүү боюнча кошумча долбоор; жана (8) Суу менен камсыз кылуу жана санитардык абалды жакшыртуу инфраструктурасын калыбына келтирүү жана өнүктүрүү максатында ишке ашырылуучу Айыл жеринде суу менен камсыз кылуу жана санитардык абалды жакшыртуу боюнча долбоор

Айыл жерин өнүктүрүү: (9) мал чарбасын натыйжалуу жана кирешелүү бизнеске айландыруу боюнча Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө жардам көрсөтүүгө багытталган Мал

чарбасын өнүктүрүү боюнча долбоор (ПРЖ); (10) фермаларды реструктуралаштырууну каржылоо, айыл чарбасы боюнча консалтинг кызматын көрсөтүү, дан эгин эгүү тармагын өнүктүрүү, айыл чарбасы боюнча маркетингдик маалымат системасын түзүү жана сектордун дараметин калыптандыруу максатында ишке ашырылуучу Мал чарбасы жаатында кызмат көрсөтүүнү колдоо боюнча долбоор (ПУПЖ); (11) кыймылсыз мүлккө карата укуктарды каттоонун ишеничтүү жана туура иштеген системасын киргизүү аркылуу жер жана кыймылсыз мүлк рыногун өнүктүрүүнү колдоо максатында ишке ашырылуучу Жерди жана кыймылсыз мүлктү каттоо боюнча долбоор; (12) айыл жеринде туруктуу коммерциялык каржылоону өнүктүрүү жана айылдык райондордо кедейликти кыскартууга салым кошуу максатында ишке ашырылуучу Айыл жерин каржылоо боюнча эки долбоор; (13) айыл чарбасын суу менен камсыз кылууну жакшыртуу жана инфраструктуранын өндүрүмдүүлүгүн жогорулатуу максатында ишке ашырылуучу сугат системасын калыбына келтирүү боюнча долбоор; (14) суу пайдалануучулардын түздөн-түз аракетчил катышуусу менен чарба ичиндеги сугат системаларын колдонуу жана өнүктүрүү аркылуу айыл чарба өндүрүшүн көтөрүү максатында ишке ашырылуучу чарба ичиндеги сугат боюнча долбоор; жана (15) 1998-жылы Ош жана Жалалабат областтарындагы суу каптоолордо оор жабыркаган маанилүү инфраструктураны реконструкциялоону каржылоо жана суу каптоолордон коргоо максатында ишке ашырылуучу суу каптоолордун кесепети боюнча долбоор.

Региондук долбоорлор: биологиялык ар түрдүүлүктү башкаруу жана жаңы коргоо моделдерин киргизүү аркылуу корголгон

трансегара аймактарын кеңейтүү жана бекемдөө үчүн жергиликтүү, улуттук жана региондук (трансулуттук) деңгээлдерде бириктирилген чаралар комплексин колдоо максатында ишке ашырылуучу Борбор Азиянын биологиялык жактан трансегара варианттуулугу боюнча долбоор; ошондой эле, Борбор Азия өлкөлөрүнө Арал деңизинин эларалык сууларында айлана-чөйрөнү бузулуудан коргоо жана региондук суу ресурстарын башкарууну жакшыртуу жаатында Борбор Азия өлкөлөрүнө жардам берүү максатында ишке ашырылуучу Суу ресурстарын жана айлана чөйрөнү көзөмөлдөө боюнча долбоор /Арал бассейнинин программасы (грант ПГС).

2003-2005-жылдары Өлкөгө жардам берүүнүн жаңы стратегиясы Кыргыз Республикасында Кедейликти кыскартуу боюнча Улуттук стратегияны туруктуу колдоо жана кеңүлдү ар бири НССБнын артыкчылыктуу компонентине туура келген үч негизги артыкчылыкка топтоо үчүн негиз болуп эсептелет.

• Жеке секторду өнүктүрүүгө негизделген туруктуу өсүштү колдоо: Эң чоң артыкчылык аларсыз кедейликти кыскартууга эч мүмкүн болбогон жеке сектордун ички өсүшүнө көмөк көрсөтүү үчүн керек болгон үч өзөктүү программаны колдоого берилет. Экономикада жеке секторду өнүктүрүүнүн үч негизги

экономикалык фактору болот – айыл чарбасы, энергетика жана чакан жана орто бизнес – жана Дүйнөлүк банк реформаларды ишке ашырууда жана республикалык деңгээлде бул жааттарды инвестициялоодо Кыргыз Республикасына жигердүү жардам көрсөтүүгө ниеттенет. Иш-аракеттердин бул маанилүү аспектиери жамааттардын ишине негизделген өнүктүрүү долбоорлору аркылуу жергиликтүү жактар менен байланышкан жана бул акырындык менен, бирок түздөн-түз экономиканы диверсификациялоого жардам бермекчи.

• Маанилүү кызматтарды көрсөтүү: Экинчи өзөктүү артыкчылык болуп өзөктүү инфраструктуранын жана социалдык кызмат системасынын бузулушун токтотууга жардам көрсөтүү болуп эсептелет. Кыргыз Республикасы жетиштүү деңгээлде өнүккөн базалык инфраструктурага жана социалдык жактан коргоо системасына ээ болгон жана алар көзкарандысыздыкка жетишкенден тартып бара-бара бузула баштаган. Мына ошентип тандап мамиле жасоо жана системалуу түрдөгү реформа зарыл болгон жана Дүйнөлүк банктын бул жааттагы ишаракеттеринин басымдуу бөлүгү НССБнын келечегин борбордон четтетилген түрдө көрүүнү эске алуу менен жергиликтүү жамааттарга ыйгарым укуктарды өткөрүп берүү максатын көздөйт. Банк айыл жеринде, өзгөчө бул өтө зарыл болгон жерлерде, билим берүү сыяктуу тейлөө кызматтарын көрсөтүүгө багыт алат.

• Мамлекеттик жөнгө салуу негиздерин күчтөндүрүү: Үчүнчү артыкчылык бул узак мөөнөттүү сунуш экендигин аңдап билүү менен өсүүнүн жана кедейликти кыскартуунун жөнгө

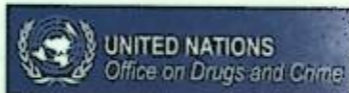
салгыч чектөөлөрүн жоюу болуп эсептелет. Банктын клиенттеринин изилдөөлөрүнүн алкагында мамлекеттик жөнгө салуу өсүүнү олуттуу чектөө катары аныкталган. Бул жалпы республикалык деңгээлде өзүнө тунуктуку жана жоопкерчиликти, жергиликтүү деңгээлде күч-кубатты калыптандырууну, НССБны туруктуу өнүктүрүүнү колдоону жана мамлекеттик планды жана бюджетти түзүү аспаптары катары орто мөөнөттүү чыгымдардын негиздерин камтыйт. Бул иштин себептеринин борбору мамлекеттик структураларды жөнгө салуу боюнча кредит эсептелет жана ал мамлекеттик секторду тунуктугу жана отчет берүүчүлүгү менен айырмаланган секторго айландырууга арналган.

Бүткүл дүйнөлүк банк Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн күч-кубатын калыптандырууга жардам жагында жана экономикалык сектордо жогорку деңгээлдеги кызмат көрсөтүүнү улантат. 2003-жылдын фискалдык мезгили аяктаган учурга карата Банк (1) Улуттук статистикалык комитет менен бирдикте Кедейликке толук баа берүүнү, (2) МВФ менен бирдикте финансы секторуна баа берүүнү, буга негизденип Кыргыз Республикасынын Өкмөтү 2002-жылдын октябрь айында Консультациялык топтун ички жолугушуусу үчүн ишаракеттер планын таркатты, (3) Мамлекеттик чыгымдарга баяндаманы, (4) Мамлекеттик сатып алууларга баа берүүнү, (5) Өлкөнүн финансы жоопкерчилигине баа берүүнү даярдайт. Дүйнөлүк банк жөнгө салуу боюнча изилдөөлөрдү, Табигый кендер боюнча стратегияны аяктады жана энергетика, саламаттыкты сактоо жана пенсиялык камсыздандыруу саясаты боюнча жигердүү баарлашууга катышат.

БУУнун БАҢГИЗАТТАР ЖАНА

КЫЛМЫШТУУЛУК БОЮНЧА БАШКАРМАСЫ (ООН УНП)

БУУнун Баңги заттар жана кылмыштуулук боюнча башкармасы (ООН УНП) баңги заттардын мыйзамсыз жүгүртүлүшүнө жана эларалык кылмыштуулукка каршы күрөшүү боюнча дүйнөлүк лидер болуп эсептелет.

ООН УНП 1991-жылы негизделген жана баңгизаттардын мыйзамсыз жүгүртүлүшүнө контроль жүргүзүү (UNDCP) жана 1997-жылы ачылган Эл аралык кылмыштуулукка каршы күрөшүү борбору (CICP) боюнча БУУнун программасы үчүн уюм болуп эсептелет.

ООН УНПнын штатында 350гө жакын туруктуу кызматкер иштейт. Анын штаб-квартирасы Вена шаарында, координациялык бюросу – Нью-Йоркто жайгашкан, ошол эле учурда 22 өкүлчүлүгү бүткүл Жер жүзүндө таралган. ООН УНП негизинен ар кайсы өлкөлөрдүн өкмөттөрүнүн ыктыярдуу салымдарына негизделет, булар анын бюджетинин 90 %ин түзөт.

Кыргыз Республикасы ООН УНПнын Өзбекстандын Ташкент шаарында жайгашкан Борбор Азия боюнча Региондук өкүлчүлүгү ишаракет жүргүзгөн аймакта жайгашкан. Бишкекте анын филиалы бар жана ал аркылуу Кыргыз Республикасынын өкмөтү, ошондой эле, башка эларалык уюмдар менен байланыштар ишке ашырылат жана өлкөдөгү ООН УНПнын ишаракеттери координацияланат.

ООН УНП баңги заттарды мыйзамсыз жүгүртүүнүн коркунучтарын дүйнөгө түшүндүрүү максатында иштейт. Анын ишаракеттери баңги заттарды өндүрүүгө, мыйзамсыз жүгүртүүгө (ташууга) жана баңги заттарга байланыштуу кылмыштарга альтернативалуу өнүктүрүү, укук коргоо органдарынын ишин күчөтүү, баңги заттары бар өсүмдүктөрдүн өстүрүлүшүнө байкоо жүргүзүү жана акчанын жуулушуна каршы күрөшүү боюнча эларалык ишаракеттерге карата багытталган. ООН УНП, ошондой эле, Глобалдык баа берүү программасынын алкагында так статистикалык маалыматтарды берет жана мыйзамдардын долбоорун иштеп чыгууга жана мамлекеттин сот бийлигинин бутактарынын кызматкерлерин өзүнүн Юридикалык жардам боюнча программасынын алкагында окутууга жардам берет.

Эларалык кылмыштуулукка каршы күрөшүү боюнча борбор (CICP) кылмыштуулукка каршы күрөшүү, кылмыштуулук боюнча сот ишин жүргүзүү жана кылмыштуулук боюнча укуктар жаатындагы реформа үчүн жоопкер орган болуп эсептелет. CICP мүчө-мамлекеттер менен мыйзамдарды күчөтүү, кылмыштуулук боюнча сот ишин жүргүзүүнүн стабилдүү жана иштеп кете ала турган системасынын калыптанышына көмөк көрсөтүү жана өткөөл мезгилде уюшулган кылмыштуулук тарабынан коркунуч келтирилишине каршы күрөшүү боюнча иш жүргүзөт.

Эки компонент тең бул чөйрөлөрдө тажрыйба борборлору катары иштешет жана бул жааттардагы дүйнөлүк мыкты тажрыйба боюнча маалыматтарды мүчөө - мамлекеттерге жана уюмдарга беришет.

ООН УНП КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА

ООН УНПнын глобалдык мандатынын алкагында уюм Кыргыз Республикасында төмөнкүдөй багыттар боюнча ишаракеттерди турмушка ашырат:

- Тергөөнүн күч-кубатын жана мүмкүнчүлүктөрүн арттыруу
- Чег араларга көзөмөлдү күчөтүү
- Региондук ишаракеттерди координациялоо
- Химиялык алгачкы заттарын өндүрүүнү жана мыйзамсыз ташууну изин суутпай издөө
- Маалымат алмашууга көмөк көрсөтүү
- Баңгиги заттарын ашыкча пайдаланууга кырдаалдык баа берүү
- ВИЧ/СПИД жаатында алдын алуучу чаралар
- СМИ менен кызматташуу
- Баңги заттарына жана уюшулган кылмыштуулукка тиешеси бар мыйзамдарды жакшыртуу жана/же алардын долбоорлорун түзүү жагындагы консультациялар
- Баңги заттарына байланыштуу инфраструктураны жана мыйзамдарды баяндоо жана аларга баа берүү;
- Бийликтин сот бутагынын кызматкерлерин окутуу
- Уюшулган кылмыштуулук жана жумушчу күчүн мыйзамсыз ташуу жаатындагы тенденцияларга баа берүү.

ООН УНП баңги заттарына көзөмөл жүргүзүү ыкмаларынын негизинде иштейт жана мында баңги заттарды берүүнү азайтуу боюнча долбоорлор баңги заттарына болгон суроо-талаптарды азайтуу жана коомдук аң-сезимди көтөрүү боюнча долбоорлор менен тең салмакталат. Долбоорлор эң мыкты дүйнөлүк тажрыйбага негизделет жана талдоо жүргүзүү жана кеңири эларалык кызматташтык аркылуу ишке ашырылат.

ООН УНП Кыргыз Республикасында 1994-жылдан бери иштейт. Республикадагы биринчи долбоор "Кыргыз Республикасында институттарды жана мыкты көзөмөл чараларын

түзүүгө" багытталган жана 2000-жылы аяктаган. ООН УНП тийиштүү түрдө 1999-жылы жана 2000-жылы аяктаган башка дагы долбоорду ишке ашырууга катышкан; Кыргызстанда кедейчиликти жеңилдетүү максатында жергиликтүү жамааттардын өнүгүшүнө көмөк көрсөтүү" жана "Баңгилер арасында ВИЧ/СПИДдин жайылып кетишинин алдын алуу". 1997-жылдан 2000-жылга чейин ООН УНП Борбор Азиянын башка чектеш республикаларынын катышуусу менен Кыргыз

Республикасында "Тажикстанда, Кыргыз Республикасында жана Казакстанда баңги заттуу өсүмдүктөрдү мыйзамсыз өстүрүүнү картага түшүрүү" деген аталыштагы региондук долбоорду ийгиликтүү ишке ашырды. Долбоордо баңги заттуу өсүмдүктөр өстүрүлүп жаткан райондор даана белгиленген. Анда аймактын жогорку сапаттагы картасы жана баңгигизаттуу өсүмдүктөрдү өстүрүүнүн масштабы да берилген. Ошону менен бирге долбоордун эң чоң жетишкендиги баңги заттуу өсүмдүктөрдү өстүрүү процесстерине байкоо жүргүзүүнү улуттун улантып кете алышын иштеп чыгуу болду.

Укук коргоо органдарына карата болсо Кыргыз Республикасынын, Тажикстандын жана Өзбекстандын Фергана өрөөнүндөгү ишаракеттерин жакшыртууга багытталган "Ош түйүнү" аттуу долбоор ишке ашырылды. Бул ишаракеттер Борбор Азиядагы баңгигизаттар мыйзамсыз жүгүртүлгөн эң курч түйүндөрдүн бири – Кыргыз Республикасынын Ош областында иш жүргүзүү мүмкүнчүлүктөрүн пайда кылууга

карай багытталган. Баңгигизаттар мыйзамсыз көбүрөөк жүгүртүлгөн түштүк областтарынын укук коргоо органдарынын өкүлдөрүнө транспорт каражаттары, коммуникация каражаттары, баңгилик тесттерди жүргүзүү приборлору жана башка зарыл жабдуулар берилди. Укук коргоо органдарынын көптөгөн кызматкерлери баңги заттарына көзөмөл жүргүзүү жана азыркы технологияны пайдалануу боюнча үйрөтүлдү. Кыргыз Республикасынын укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин алардын Өзбекстандагы жана Тажикстандагы кесиптештери менен тыгыз байланышта иштешүүсүнө жетишүү ишке ашырылган долбоордун эң баалуу натыйжасы деп кароого болот.

1994-жылдан 2000-жылга чейин Кыргыз Республикасында жогоруда баяндалган долбоорлорго жумшалган каражаттардын жалпы суммасы 1 800 000 АКШ доллары болду.

Азыркы мезгилде ООН УНП тарабынан региондук деңгээлде турмушка ашырылып жаткан бир нече долбоордун натыйжаларынан пайдаланууда. Алардын эң ириси "Борбор Азияда химиялык алгачкы заттарга контроль жүргүзүүгө" тиешелүү. Бул долбоор Баңгигизаттардын мыйзамсыз жүгүртүлүшүн жоюу боюнча жалпы программанын бир бөлүгү болуп эсептелет жана баңги заттарын контролдоо боюнча бардык конвенцияларга ылайык келет. Ал конвенцияларда Баңги заттарын жана психотроптуу заттарды мыйзамсыз өндүрүү максатында химиялык алгачкы заттардын легалдуу булактары тарабынан аларды ташуу маршруттарынын өзгөртүлүшүн алдын алуу боюнча натыйжалуу чараларды көрүү мамлекеттерден талап кылынат.

2001-жылдын 8-майында Кыргыз Республикасынын Президенти ООН УНПга баңги заттарына көзөмөлдөө боюнча агентствону (АКН) түзүү жөнүндө расмий түрдө кайрылды. Бул Агентствонун пландары ушундай органды Тажикстанда ийгиликтүү орноткондугуна негизделет. Чындыгында эле, АКНдын түзүлүшү Борбор Азияда баңги заттарына көзөмөл жүргүзүү аспабы катары тажик АКНын колдогон

ООН УНП долбоорунун көзкарандысыз баалоочулар тарабынан сунуш кылынган. Баалоочулар АКНдын болушу жалпы кырдаалга оң таасир эте тургандыгын далилдешти Жана, атап айтканда, ушундай эле органды Борбор Азиянын башка республикаларында да орнотууну сунуш кылышты. Долбоордун алкагында Кыргыз Республикасында баңги заттарын көзөмөлдөө боюнча агентствону түзүү жөнүндөгү макулдашууга ООН УНП жана Кыргыз Республикасынын өкмөтү тарабынан 2003-жылдын 17-июлунда кол коюлган. Долбоордо Афганистандан Кыргыз Республикасына баңги заттарынын, негизинен апииймдин ташылышынын улам көбөйүп бараткан агымынын маселесин чечүү жана

уюшулган кылмыштуулукка жана террорчулукка каршы күрөштө Кыргыз Республикасына колдоо көрсөтүү максаты көздөлөт. Оор өткөөл мезгилинен улам Кыргыз Республикасы ар кандай, кээде туура эмес координацияланган же бири бири менен атаандашкан укук коргоо органдарынын структурасын мурастап калды. Адекваттуу мандатка, ыйгарым укуктарга жана ресурстарга ээ болгон бирдиктүү координациялык агентствону уюштуруу кырдаалды оңдоого жардам бермекчи.

1994-жылдан 2000-жылга чейин Кыргыз Республикасында жогоруда баяндалган долбоорлорго жумшалган каражаттардын жалпы суммасы 1 800 000 АКШ доллары болду.

Азыркы мезгилде ООН УНП тарабынан

региондук деңгээлде турмушка ашырылып жаткан бир нече долбоордун натыйжаларынан пайдаланууда. Алардын эң ириси "Борбор Азияда химиялык алгачкы заттарга контроль жүргүзүүгө" тиешелүү. Бул долбоор Баңгигизаттардын мыйзамсыз жүгүртүлүшүн жоюу боюнча жалпы программанын бир бөлүгү болуп эсептелет жана баңги заттарын контролдоо боюнча бардык конвенцияларга ылайык келет. Ал конвенцияларда Баңги заттарын жана психотроптуу заттарды мыйзамсыз өндүрүү максатында химиялык алгачкы заттардын легалдуу булактары тарабынан аларды ташуу маршруттарынын өзгөртүлүшүн алдын алуу боюнча натыйжалуу чараларды көрүү мамлекеттерден талап кылынат.

2001-жылдын 8-майында Кыргыз Республикасынын Президенти ООН УНПга баңги заттарына көзөмөлдөө боюнча агентствону (АКН) түзүү жөнүндө расмий түрдө кайрылды. Бул Агентствонун пландары ушундай органды Тажикстанда ийгиликтүү орноткондугуна негизделет. Чындыгында эле, АКНдын түзүлүшү Борбор Азияда баңги заттарына көзөмөл жүргүзүү аспабы катары тажик АКНын колдогон ООН УНП долбоорунун көзкарандысыз баалоочулар тарабынан сунуш кылынган. Баалоочулар АКНдын болушу жалпы кырдаалга оң таасир эте тургандыгын далилдешти Жана, атап айтканда, ушундай эле органды Борбор Азиянын башка республикаларында да орнотууну сунуш кылышты. Долбоордун алкагында Кыргыз Республикасында баңги заттарын көзөмөлдөө боюнча агентствону түзүү жөнүндөгү макулдашууга ООН УНП жана Кыргыз Республикасынын өкмөтү тарабынан 2003-жылдын 17-июлунда кол коюлган. Долбоордо Афганистандан Кыргыз Республикасына баңги заттарынын, негизинен апииймдин ташылышынын улам көбөйүп бараткан агымынын маселесин чечүү жана уюшулган кылмыштуулукка жана террорчулукка каршы күрөштө Кыргыз Республикасына колдоо көрсөтүү максаты көздөлөт. Оор өткөөл мезгилинен улам Кыргыз Республикасы ар кандай, кээде туура эмес координацияланган

же бири бири менен атаандашкан укук коргоо органдарынын структурасын мурастап калды. Адекваттуу мандатка, ыйгарым укуктарга жана ресурстарга ээ болгон бирдиктүү координациялык агентствону уюштуруу кырдаалды оңдоого жардам бермекчи.

ООН УНП Баңги заттарына каршы күрөшүү боюнча Борбор Азия ассоциациясынын расмий эмес жана формалдуу эмес жетектөөчү катышуучусу болуп эсептелет (FANC). Ага ошондой эле, баңгигизаттардын жана коркунучтуу дары-дармек заттарынын мыйзамсыз ташылышын жок кылууну жактаган элчилик миссияларынын мүчөлөрү (Канада, Европа Союзу, Франция, Германия, Интерпол, Италия, Норвегия, Бириккен Королдук, АКШ) да кирет. Каңги заттарына көзөмөл жүргүзүү боюнча өзара кызыкчылык туудурган маселелер боюнча маалымат алмашуу, ошондой эле, ушул маселелер жаатында иштеген укук коргоо органдарына тиешелүү маселелерди талкуулоо максатында дайыма жолугушуулар өткөрүлүп турат.

ДУБЛИНДИК ЧАКАН ТОПТОР

Дублиндик чакан топтор – бул баңги заттарынын мыйзамсыз ташылышына жана алардын ашкере пайдаланылышына каршы өтө аракеттенип күрөшүп жаткан өлкөлөрдүн өкмөттөрүнүн кызматкерлеринин ассоциациясы. Дублиндик топ баңги заттарына каршы күрөшүү боюнча иш-аракеттерди координациялоо үчүн донор-өлкөлөрдүн Брюссель шаарында жайгашкан форуму катары уюштурулган. Азыркы мезгилде Дублиндик чакан топтор, "жер-жерлерде" натыйжалуу иштөөгө тийиш деп эсептелгендиктен, дүйнө жүзү боюнча таралган. Бишкек жолугушуусуна катышкан өлкөлөр жана уюмдар Европа Союзу, Италия, Германия, АКШ, Россия, Япония, Швейцариялык кызматташтык боюнча бюро, Нидерланды, БУУнун Кыргызстандагы туруктуу координатору жана ООН УНПнын Борбор Азия боюнча Региондук өкүлчүлүгүнүн өкүлү болгон.

БУУНУН АЯЛДАР ФОНДУ (ЮНИФЕМ)

БУУнун Аялдар фонду (ЮНИФЕМ) Бириккен Улуттар Уюмунун Өнүктүрүү программасы менен тыгыз кызматташкан автономиялуу уюм болуп эсептелет. Фонд аялдардын укуктарын коргоого, алардын саясатка катышуусуна жана экономикалык жактан корголуусуна көмөк көрсөткөн жаңычыл программаларга жана стратегияларга финансы жана техникалык жардам көрсөтөт. Ал үч тематикалык чөйрө боюнча иштейт: аялдардын экономикалык дараметин жана укуктарын күчөтүү; башкарууга жана жетекчиликке гендердик плюрализмди киргизүү; аялдардын укуктарын кеңейтүү жана аялдарга карата зордук-зомбулукту жоюу. ЮНИФЕМ өкмөттүк жана өкмөттүк эмес уюмдар (ӨЭУ) жана тармактар менен социалдык адилеттүүлүккө жана гендерлик теңдештикке жетишүү максатында иштешет. ЮНИФЕМ аялдардын сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүгө жана өкмөт, эларалык уюмдар тарабынан жүргүзүлүп жаткан саясатты жакшыртууга катышууга жөндөмдүүлүктөрү жана ыйгарым укуктары пайда болушу үчүн күчтүү аялдар уюмдарынын жана тармактарынын түзүлүшүн жактайт.

БУУнун системасынын алкагында Фонд гендердик теңдештикти өнүктүрүүгө көмөк көрсөтөт жана гендердик теңдештикти түзөтүү жана ыйгарым укуктарды аялдарга берүү боюнча стратегияларды иштеп чыгуу жагында кызматташтыкты жана техникалык тажрыйбаны күчөтүү аркылуу аялдарга байланыштуу маселелерди жана проблемаларды улуттук, региондук жана глобалдык программалар менен байланыштырат.

1999-жылы ЮНИФЕМдин Көзкарандысыз Мамлекеттер Шериктештиги (КМШ) боюнча Региондук өкүлчүлүгү Казакстандын Алматы шаарында негизделген жана ал 12 өлкө үчүн (Армения, Азербайжан, Беларусь, Грузия, Казакстан, Кыргызстан, Молдова, Россия, Тажикстан, Түркмөнстан, Украина жана Өзбекстан) иштеген. ЮНИФЕМ-КМШ гендерлик адилеттүүлүккө, аялдардын саясатка катышуусуна, аялдардын экономикалык укуктарын камсыз кылууга жана аялдарга карата бардык түрдөгү зордукту жок кылууга көмөк көрсөтүү максатында өкмөттөр, ӨЭУ, эларалык өнөктөштөр жана БУУнун системасынын алкагында кызматташат.

Региондогу негизги өнөктөштөр менен кызматташуу аркылуу ЮНИФЕМ-КМШ төмөнкүдөй стратегияны колдонуу менен адам укуктарынын толук ишке ашырылышына багытталган иш жүргүзөт:

- Аялдар уюмдарына жана тармактарына алардын гендердик теңчилдикти өнүктүрүшү үчүн көмөк көрсөтүү максатында алардын дараметин жана жетекчилигин арттыруу;
- Аялдарды саясий жана финансы жагынан колдоонун рычагдарын пайда кылуу;
- Өкмөт, аялдар уюмдары жана БУУнун системасынын ортосундагы кызматташтыктын жаңы түрлөрүн калыптандыруу;
- Ыйгарым укуктарды аялдарга берүү жана гендерлик теңдештикти түзөтүү жагында жаңылыктарды текшерүү максатында пилоттук долбоорлорду ишке ашыруу;
- Жергиликтүү, улуттук жана региондук деңгээлдерде өнүктүрүү боюнча программалардын жана саясаттын алкагында гендерлик теңдештик маселелерин кантип ыкка келтирүү керектиги жөнүндө билим берүү.

ЮНИФЕМ КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА

Кыргыз Республикасы ЮНИФЕМ-КМШ боюнча региондук программаларга төмөнкүдөй багыттар боюнча кирет:

Гендерлик адилеттүүлүккө жана аялдардын саясий катышуусуна көмөк көрсөтүү. Эларалык макулдашууларды жана конвенцияларды аткарууну өркүндөтүү: Коомдо аялдарды алдыга илгерилетүү боюнча кабыл алган милдеттенмелерин жана милдеттерин аткаруусу үчүн өкмөттөргө жардам берүү үчүн ЮНИФЕМ бардык КМШ өлкөлөрүндө, анын ичинде Кыргыз Республикасында жана Борбордук жана Чыгыш Европанын 6 мамлекетинде иштейт. Бул иште ал аялдарга карата бардык түрдөгү басмырлоого каршы Конвенциянын (CEDAW) турмушка ашырылышына мониторинг жасоо жолжоболорун жана Миңжылдыкты өнүктүрүү максаттарында белгиленген милдеттерди аткаруу стратегиясын жакшыртуу максатын көздөйт. Мына ошентип, ЮНИФЕМ өкмөт менен ӨЭУлардын ортосундагы баарлашууну колдойт жана КМШдагы аялдар укуктары боюнча аялдар кадрларын түзөт.

Гендерлик адилеттүүлүк жана мыйзам чыгаруучулукту жакшыртуу: Гендерлик плюрализмди жана улуттук Жана, ошондой эле, жергиликтүү деңгээлдерде чечим кабыл алуу процессине аялдардын тең укуктуу катышуусун киргизүү гендердик тең укуктуулуктун саясат жана конституциялык, шайлоо жана сот реформаларын камсыз кылуу үчүн зарыл. Молдовада ЮНИФЕМ гендерлик теңчилдикке жетишүүгө багытталган долбоорлорду түзүү жана мыйзамдарды кабыл алуу жана бийликтин бардык деңгээлдеринде гендердик теңчилдик саясатын жүргүзүү аркылуу демократиялык коомдун юридикалык жербайы катары гендерлик теңчилдикти өнүктүрүүгө көмөк

көрсөтүү максатында өкмөт жана ӨЭУ менен иштешет. Кыргыз Республикасын камтуу менен бардык КМШ өлкөлөрүндө аялдар менен иштеген аппараттар менен иштешүү аркылуу ЮНИФЕМ бардык программалар, мыйзамдар жана саясат жаатында гендерлик теңчилдикти түзөтүүнү камсыз кылуу боюнча так стратегияны жана ишаракеттер планын иштеп чыкты.

Аялдардын экономикалык укуктарын камсыз кылуу:

Жер реформасы: Рынок экономикасына өтүү көбүнесе айыл чарба жана жер реформасын жүргүзүүгө байланыштуу жана мында аялдардын катышуусун этибарга албоо байкалат. Коммунизмдин кыйрашы менен КМШ өлкөлөрүндө, анын ичинде Кыргыз Республикасында жана Тажикстанда жер участкаларын менчиктештирүү процесси ар кандай баскычтарда турат. ЮНИФЕМ жана өнөктөштөр бул мүмкүнчүлүктөрдөн пайдаланып, аялдардын экономикалык ресурстарды, анын ичинде кредиттерди, мурастоону жана мүлктү пайдалануусун жакшыртуу максатында жер реформасын өкмөттөрдү жана уюмдарды мобилизациялоонун баштапкы чекити катары колдонуусуна аракеттенүүдө.

Экономикалык сабаттуулук жана көз караштарды пропагандалоо:

Аялдарга жана келин-кыздарга карата зордук-зомбулукту жоюу (УНЖ): 2001-2000-жылдары ЮНИФЕМ максаттуу жана кеңейтилген маалыматтык кампаниялар аркылуу УНЖны аңдап билүүнү күчөтүүгө; региондо УНЖ боюнча ӨЭУлардын, укук коргоо органдарынын, окутуучулардын жана жаштардын мүмкүнчүлүктөрүн түзүү; активисттер жана ӨЭУ үчүн форумду уюштуруу аркылуу Россияда Интернет-сайтты ишке киргизүү менен (www.nasilie.net) региондо УНЖга карата көзкарашты

пропагандалоо иштерине көмөк көрсөтүү, алар анда УНЖ күрөшү боюнча тажрыйба жана стратегияларды алмашып тура алышат; региондогу үйбүлөлөрдө зордук-зомбулук деңгээлине тиешелүү мыйзамдарды так анализдөөнү гана эмес, үй-бүлөдөгү зордук-зомбулукка каршы күрөшүү боюнча мыйзам долбоорлорун түзүү жана аларды алдыга жылдыруу жагында окутууну жана сунуштарды да камтыган ресурстар материалдарды иштеп чыгуу аркылуу УНЖны алдыга илгерилетүү боюнча так, ишеничтүү маалыматка болгон муктаждыкты канааттандыруу. Бул иштин натыйжасын пайдалануу менен ЮНИФЕМ-КМШ аялдарга карата зордук-зомбулукту жоюу максатында өкмөттөрдүн, ӨЭУлардын, ЖМКнын жана башка социалдык факторлордун дараметин арттырууну улантууда. Бул максатка жетишүүнүн негизги куралы 2002-жылы Казакстанда, Кыргыз Республикасында жана Өзбекстанда башталган долбоор болуп эсептелет. Бул долбоордун алкагында жана Германия өкмөтүнүн колдоосу менен ӨЭУ жана өкмөттүк уюмдарды колдоонун региондук фонду түзүлгөн жана ал жыныстык белгиге негизделген зордук-зомбулукка каршы күрөшүү боюнча мыйзам долбоорлорун, саясатты жана жол-жоболорду иштеп чыгуу жана кабыл алуу жагында иш жүргүзөт.

Адам укуктары, гендер жана ВИЧ/СПИДдин ортосундагы байланыштарды күчөтүү: БУУнун системасы менен кызматташуу аркылуу ЮНИФЕМ аялдар маселеси ВИЧ/СПИДге каршы күрөшүү боюнча бардык стратегияга киришин камсыз кылууга багытталган ар кандай стратегияларды колдойт. Жакында ЮНИФЕМ Кыргыз Республикасында ВИЧ/СПИДдин таралышынын маселеси боюнча маалымат кампанияларында жамааттарды үйрөтүүнү көңүлдүн борборуна койгон жаңы пилоттук ("Кыргыз Республикасында ВИЧ/СПИДге карата гендерлик ченем маселелерин чечүү үчүн дараметти түзүү") долбоорду ишке киргизди.

UNAIDS
UNICEF · UNDP · UNFPA · UNDCP
ILO · UNESCO · WHO · WORLD BANK

БУУНУН ВИЧ/СПИД БОЮНЧА БИРГЕЛЕШКЕН ПРОГРАММАСЫ (ЮНАИДС)

ВИЧ/СПИД БОЮНЧА БУУНУН КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ БИРГЕЛЕШКЕН ПРОГРАММАСЫ

ВИЧ/СПИДдин жана БПППнын таралып кетишин алдын алуу жаатындагы БУУнун жардамы Борбор Азияга 1994-жылдан баштап ВОЗдун ВИЧ/СПИД боюнча Глобалдык программасы аркылуу келе баштады. БУУнун ВИЧ/СПИД боюнча программасынын 1996-жылы түзүлүшү менен БУУнун Биргелешкен программасынын Борбор Азиядагы Өкүлчүлүгү Казакстандын Алматы шаарында ачылган жана ал Мамлекеттер аралык программа боюнча кеңешчи тарабынан жетектелген региондук мандатка ээ болгон.

Программа тарабынан ишке ашырылып жаткан региондук ишчаралардан төмөнкүлөрдү белгилөөгө болот:

- БУУнун ВИЧ/СПИДдин алдын алуу боюнча Региондук өкүлчүлүгүнүн Дүйнөлүк банк демилгечиси болгон Жумушчу тобунун жакында түзүлүшү, ал региондук кызматташтык үчүн артыкчылыктуу чөйрөлөрдү аныктамакчы.
- ММК, коомчулук жана өкмөттүк мекемелер арасында алдын алуу жана маалыматтык жабуу боюнча ишаракеттерге арналган жыл сайын Тапшырылуугу Джонатан Манн сыйлыгын белгилөө.
- ЮНЕСКО жана ЮНИСЕФ тарабынан биргелешип чыгарылуучу "Into Focus" региондук бюллетенин чыгаруу.
- ЮНИСЕФ менен кызматташуу аркылуу региондук долбоорду ишке киргизүү жана башка биргелешкен долбоорлорду ишке ашыруу.
- БУУнун ВИЧ/СПИДдин алдын алуу боюнча стратегиялык улуттук программаларды жана Глобалдык фондго катышууга арызды иштеп чыгуу жагындагы техникалык жардамы.
- Ар бир өлкөдө Улуттук программалык директордун кызмат ордун дайындаоо.
- Техникалык жардам көрсөтүү жана тышкы консультанттар тарабынан, башкалардын ичинде, тобокелчилик топторунун муктаждыктарына да баа берүү.
- Региондук бир нече курсту жана конференцияны уюштуруу жана, башкалардын ичинде, экинчи муундагы байкоо жүргүзүү системасына техникалык жардам көрсөтүү.
- БУУнун Тематикалык тобунун Бириктирилген жумушчу планын ишке киргизүү.
- Өкмөттөргө жана БУУнун тематикалык тобуна алардын ВИЧ/СПИД маселесине кеңейтилген жооп иретиндеги ресурстарды мобилизациялоо боюнча иштерине жардам көрсөтүү.

Кыргыз Республикасында БУУнун ВИЧ/СПИД боюнча тематикалык тобу БУУнун ВИЧ/СПИД боюнча Биргелешкен программасынын техникалык колдоосу астында ВИЧ/СПИДди алдын алуу боюнча иштерге жооп берет. Тематикалык топко БУУнун агентстволору, ӨЭУ, донордук уюмдар жана компетенттүү министрликтер кирет. Соңку жылдар ичинде БУУнун ВИЧ/СПИД боюнча Биргелешкен программасы жана БУУнун Тематикалык тобу тобокелчилик топторунун арасында бул маселени алдын алуу жана ресурстарды мобилизациялоо боюнча иштерди турмушка ашырууда жана аларга баа берүүдө жардам көрсөтүштү.

БУУнун ВИЧ/СПИД боюнча Биргелешкен программасы 2001-жылы башталган ВИЧ/СПИДди алдын алуу боюнча улуттук стратегиялык программаны иштеп чыгууга көмөк көрсөттү.

БУУнун ВИЧ/СПИД боюнча Биргелешкен программасы 2002-жылы төмөнкүдөй ишчараларды турмушка ашырды:

- Кыргыз Республикасынын Глобалдык Фонд тарабынан колдоого алынышы боюнча ийгиликтүү арызды түзүүгө техникалык колдоо көрсөтүү.
- Көңүл бурула турган топторго карата зыян келтирилишин азайтуу жана иш-аракеттерин күчөтүү боюнча компонентке көмөк көрсөтүү.
- Катышуучу агенттер арасындагы кызматташтык жана координациялоо боюнча артыкчылыктуу жааттарды аныктоо максатында муктаждыктарга баа берүү.
- Сектордук программаларды иштеп чыгууга жана техникалык дараметти калыптандырууга көмөк көрсөтүү.
- Сектордук ресурстарды мобилизациялоону колдоо.
- Кошумча ресурстарды мобилизациялоону колдоо.
- Маалымат берүү жана дүйнөлүк мыкты тажрыйбаны киргизүү.

БУУНУН АЗЫК-ТҮЛҮК ЖАНА АЙЫЛ ЧАРБА УЮМУ (ФАО)

БАРДЫГЫ ҮЧҮН АЗЫК-ТҮЛҮК

БУУнун азык-түлүк жана айыл чарба уюму (ФАО) айыл жеринин калкынын жашоо жана тамактануу деңгээлин, айыл чарбанын өндүрүмдүүлүгүн көтөрүү жана элдин турмушун жакшыртуу үчүн негизделген.

Бүгүнкү күндө Бириккен Улуттар Уюмунун системасындагы адистештирилген ири мекемелердин бири жана айыл чарбасы, токой чарбасы, суу чарбасы жана айыл жерин өнүктүрүү боюнча агентствосу болуп эсептелет. Мамлекеттер аралык, өкмөттөр аралык уюм болуу менен ФАО 180 мүчө-мамлекеттерди жана Европалык Жамаат түрүндөгү бир уюмду жамтыйт.

Негизделген учурдан тартып ФАО айыл чарбасынын өнүгүшүнө, тамактанууну жакшыртууга көмөк көрсөтүү жана бардык адамдардын ар кайсы учурда араткетчил жана саксаламат жашоосу үчүн зарыл болгон тамак-аштан пайдалануу мүмкүнчүлүгү катары аныкталуучу - тамак-аш азыктарынын коопсуздугун камсыз кылуу аркылуу кедейчиликти жана ачкачылыкты жеңилдетүү

жагында иш жүргүзөт. Уюмдун өзүнчө бир артыкчылык берген багыты туруктуу иштеген айыл чарбасын түзүү жана айыл жерин өнүктүрүү болуп эсептелет. Бул багыт табигый ресурстарды сактоо жана аны жөнгө салуу менен бирге тамак-аш азыктарын өндүрүүнү көбөйтүү жана алардын коопсуздугун арттыруу стратегиясы болот. Бул ишаракет айлана-чөйрөнүн бузулушуна алып келбеген, техникалык жактан ылайыктуу, экономикалык жактан иштеп кете алгыдай жана социалдык жактан алгылыктуу өнүгүүгө көмөк көрсөтүү аркылуу азыркы жана келечек муундардын муктаждыктарын канааттандыруу максатын көздөйт.

ФАО КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА

ФАОнун Кыргыз Республикасындагы улуттук кабарчылар өкүлчүлүгү (НКП) 2000-жылы өз ишин баштаган жана ПРООНдун Кыргыз Республикасындагы Туруктуу өкүлүнүн байкоосу астында иштейт. Өкүлчүлүктүн мандаты Уюмдун Кыргыз Республикасында түздөн-түз жана оперативдүү болуусун камсыз кылууну жана ага көмөк көрсөтүүнү, байланыштар, коммуникация, маалыматты чогултуу жана ага байкоо жүргүзүү, логистика боюнча иштерди,

Уюмдун Кыргыз Республикасынын Өкмөтү менен программаларды жана долбоорлорду аныктоо жана калыптандыруу жагындагы иштерин колдоо максатында иш жүргүзүүнү белгилейт.

2000-жылдын ноябрь айында 1996-жылдагы Дүйнөлүк азык-түлүк саммитинин кошумча чарасы катары ФАОнун Жакынкы Чыгыш боюнча Региондук өкүлчүлүгү (FAO-RNE) тарабынан колдоого алынган "Айыл чарбасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы" документинин долбоорун талкуулоо боюнча улуттук семинар өткөрүлгөн.

Стратегиялык документке киргизилген анализди колдоо жана кеңейтүү үчүн экономика секторлорунун деңгээлинде "Саясий мүнчүлүктөрдү/ артыкчылыктарды" иштеп чыгууда жаңы кыска мөөнөттүү техникалык жардамдын негиздери иштелип чыккан. Ал негиздер салыштырмалуу даана артыкчылыктарга жана чөйрөнү, институттук, агрономиялык, экономикалык жана соода жагынан чектөөлөрүн эске алуу менен атаандаштыктын көрсөткүчтөрүнө жана FAO-RNE колдоосу жана Кыргыз Республикасынын Айыл, суу чарба жана кайра иштетүү өнөр жай министрлиги менен кызматташуу аркылуу Уюмдун НКП тарабынан демилге көтөрүлгөн мүмкүнчүлүктөргө таянган. Мындай анализ кийин башка донорлор тарабынан техникалык жардам көрсөтүлгөндө жана рынокко багыт алган жаңы чөйрөнүн шартында Кыргыз Республикасында айыл чарбасын туруктуу өнүктүрүүнү пландоодо маанилүү роль ойнойт. Бул стратегия Кыргыз Республикасы үчүн "Агрардык саясаттын концепциясын" иштеп чыгууда талдоого алынган жана пайдаланылган.

Мындан тышкары, ФАО Кыргыз Республикасынын Айыл, суу чарба жана кайра иштетүү өнөр жай министрлигинин Борбор Азия өлкөлөрү үчүн "Айыл чарба саясатын талдоо: суроолор жана жооптор куралдары" үйрөтүүчү семинарын өткөрүүнү колдогон жана ал Бишкекте 2003-жылдын 24-июнунан

4-июлуна чейин өткөрүлгөн. Семинарга Борбор Азия өлкөлөрүнүн 20, анын ичинде Кыргыз Республикасынын 10 өкүлү катышкан. Ишчара мүмкүнчүлүктөрдү пайда кылууну колдоо жана айыл чарба саясатын талдоодо, саясатты иштеп чыгууда, ага берүүдө жана региондо жайылтууда тажрыйба алмашуу, алынган сабактар боюнча FAO-RNE саясатынын алкагында өткөрүлгөн.

2001-жылдан тартып НКП тамак-аш азыктарынын коопсуздугу боюнча атайын программаны иштеп чыгууга катышууда. Бул маселе азыркы учурда донор уюмдар менен талкуулоо жана кароо стадиясынан өтүүдө.

"Суу ресурстарына карата укуктарды башкарууга жардам берүү жана суу ресурстарын пландаштыруу жана мыйзамдар" долбоору 2002-жылдан тартып иштөөдө. Долбоордун алкагындагы техникалык жардам ФАО, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жана ЮСАИДдин "Суу жөнүндөгү улуттук кодекс" деген аталыштагы жалпы документти иштеп чыгууга багытталган Жер реформасы боюнча долбоорунун биргелешип иштөөсүндө турат.

Айыл чарбасындагы каттоо боюнча улуттук кампаниянын техникалык жактан негизделген 2003-жылдын башындагы экинчи жана үчүнчү фазасын колдоо максатында бекитилген жана ишке киргизилген "Айыл чарбасындагы каттоого жана статистикага жардам" долбоору.

Уюм, ошондой эле, "Борбор Азияда сайгакты контролдоо боюнча региондук органды дайындоо жагындагы сунуштарды иштеп чыгуу" долбоорунун алкагында Борбор Азия өлкөлөрүнүн өтүнүчү боюнча жаңы иштерди жактырат жана колдойт. Анда бул долбоорго кошулуучу улуттук салымдарды эсептөөнү камтуу менен сайгакты контролдоо боюнча региондук органды дайындоо максатында альтернативалуу сунуштарды түзүү жана толук отчету иштеп чыгуу максаты көзделет.

Бул жылы улуттук деңгээлде ФАО тарабынан

дагы бир нече долбоор колдоого алынды: (1) "Натыйжалуу фито-санитардык контролдун тийиштүү системасын күчөтүү максатын көздөгөн "айыл чарбасын колдоо программасы боюнча" Дүйнөлүк банктын долбоорун колдоого багытталган фитосанитария мүмкүнчүлүктөрүн арттыруу"; (2) Суу ресурстарын пайдалануу жана сугат системаларын башкаруу жагында суу пайдалануучулардын төрт ассоциациясын үйрөтүүгө багытталган "Системалык деңгээлде сугаруу үчүн суу бөлүштүрүүдөгү мүмкүнчүлүктөрдү арттыруу"; (3) Токой чарбасы жана аңчылык үчүн тийиштүү укуктук системаны түзүүдө Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө жардам берүүгө багытталган "Токой чарбасы жана аңчылык үчүн укуктук негиз"; (4) Кыргыз Республикасынын Айыл, суу чарба жана кайра иштетүү өнөр жай министрлигинин кызматкерлеринин туруктуу өнүгүүгө жетишүүгө арналган айыл чарба саясатын, программаларын жана долбоорлорун иштеп чыгуу, талдоо жана баа берүү боюнча мүмкүнчүлүктөрүн арттырууга багытталган "Айыл чарба саясатын талдоодо мүмкүнчүлүктөрдү пайда кылуу".

Региондук эки долбоор ишке ашырылууда: (1) Улуттук жана ошондой эле, жалпы региондук деңгээлде экосистемаларды, табигый жашоо чөйрөсүн жана биологиялык варианттуулукту туруктуу сактоо жана башкаруу үчүн тийиштүү, жаңыртылган жана координациялануучу укуктук негизди түзүү максатында Казакстандын, Кыргыз Республикасынын жана Өзбекстандын өкмөттөрүнө корголуучу аймактар боюнча өз мыйзамдарын баяндап, кайра карап жана макулдашуу жүргүзүүдө жардам берүүгө багытталган "Корголуучу аймактарга тиешелүү мыйзамдарды кайра кароо жана макулдашуу"; (2) "Тамак-аш азыктарынын коопсуздугунун региондук программасын иштеп чыгууда Экономикалык Кызматташтык Уюмун колдоо". Бул долбоордун негизги максаты региондук, регионго караштуу жана улуттук компоненттерди камтуу менен Тамак-аш азыктарынын коопсуздугунун региондук программасын (НПБПП) иштеп чыгууда

ОЭСтин Катчылыгына жардам берүү ошондой эле, НПБППга ийгиликтүү, туруктуу байкоо жүргүзүү жана киргизүүнү камсыз кылуу максатында ОЭСтин Катчылыгынын жана ага мүчө мамлекеттердин (Кыргыз Республикасын камтуу менен) дараметин арттыруу.

Катчылыктын ФАОдогу институттар аралык долбоору болгон мал чарбасы, айлана-чөйрө жана өнүктүрүү боюнча демилгеси (LEAD) менен кызматташтык түзүлгөн. Долбоордун башкы максаты КМШ элкөлөрүндө жана Монголияда мал чарбасы, курчап турган чөйрө маселелерине таламдаш институттар тармагын түзүү, ошондой эле, "Мал чарбасы, курчап турган чөйрө жана өнүктүрүү боюнча орус тилдүү платформаны" иштеп чыгуу үчүн негиз салуу болуп эсептелет.

Мындан тышкары, 2002-жылдан тартып ФАОнун Мал чарба кызматына ургаалдуу колдоо көрсөтүлүүдө. Бул колдоо малдын генетикалык ресурстары жөнүндөгү улуттук отчеттордун негизиндеги малдын генетикалык ресурстары жөнүндөгү дүйнөлүк отчету иштеп чыгуу боюнча биргелешкен ишаракеттерди координациялоо максатын көздөйт. Ушул учурга карата өлкө боюнча отчеттун долбоору түзүлгөн жана ал комментарийлерди жыйноо үчүн жайылтуу максатында каралууда.

Төмөнкүдөй жааттар боюнча бир нече долбоор ФАО менен улуттук ыйгарым укуктуу органдардын ортосундагы кызматташтыктын алкагында иштелип чыгуу стадиясынан өтүүдө. Алар: (1) токой чарбасын жана аңчылыкты жөнгө салуу боюнча мыйзамдар; тамак-аш азыктарынын коопсуздугу жана тоолуу региондордо туруктуу өнүктүрүү максатында кирешелерди түзүү жана диверсификациялоо; жана (3) токой чарбасын коргоо боюнча өзгөчө чаралар.

БУУнун Азык-түлүк жана айыл чарба уюмунун НКПсы Кыргыз Республикасынын туруктуу өнүгүшүнө өз салымын кошуу максатында мамлекеттик жана жеке сектор, ошондой эле, эларалык уюмдар менен иштөөнү улантууда.

Эгерде Сиз Кыргызстандагы Программалары жөнүндө көбүрөөк билгиңиз келсе <http://www.un.org/ky> дареги боюнча Интернет-баракчага же төмөндө келтирилген веб-сайттарынын бирине кайрылыңыз:

БУУнун Тамак-аш азыктары жана айыл чарба боюнча уюму (FAO)	www.fao.org
Эларалык эмгек уюму (МОТ)	www.ilo.org
Эларалык валюта фондусу (МВФ)	www.imf.org
Миграция маселелерин боюнча эларалык уюм (ИОМ)	www.iom.int
БУУнун ВИЧ/СПИД боюнча Биргелешкен программасы (UNAIDS)	www.unaids.org
БУУнун Балдар фонду (ЮНИСЕФ)	www.unicef.org
БУУнун Өнүктүрүү программасы (ПРООН)	www.undp.org
БУУнун Билим берүү, илим жана маданият маселелери боюнча уюму (ЮНЕСКО)	www.unesco.org
БУУнун Өнүктүрүү фонду (ЮНИФЕМ)	www.unifem.org
БУУнун Калк фонду (ЮНФПА)	www.unfpa.org
БУУнун Көчкындар маселелери боюнча Башкы комиссарынын башкармалыгы (ООН УВКБ)	www.unhcr.ch
БУУнун бәңги заттары жана кылмыштуулук боюнча башкармасы (ООН УНП)	www.unodc.org
БУУнун Волонтерлер программасы (ООН ПВ)	www.unv.org
Бүткүл дүйнөлүк банк (ВБ)	www.worldbank.org
Дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюму (ВОЗ)	www.who.int

